

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra sociální pedagogiky

Dětský domov se zaměřením na roli vychovatele

Bakalářská práce

Autor: Jana Tomešová

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii

Vedoucí práce: PhDr. Alena Dědečková

Hradec Králové

2017

Zadání bakalářské práce

Autor:	Jana Tomešová
Studium:	P14K0214
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii
Název bakalářské práce:	Dětský domov se zaměřením na roli vychovatele
Název bakalářské práce AJ:	Children's home and focusing on the role of educator

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se zabývá tématem dětského domova se zaměřením na roli vychovatele. Je zde vymezen pojem dětský domov, charakteristika vychovatele a náplň práce vychovatele v dětském domově i jeho role ve vývoji dítěte umístěného v domově. Dále se práce věnuje klientům dětského domova, příčinám jejich umístění do domova a pomocí, kterou jím dětský domov může poskytnout při jeho opuštění. Cílem této práce je charakterizovat roli vychovatele v dětském domově a zjistit příčinu rozhodnutí stát se právě vychovatelem v dětském domově, a to kvalitativním šetřením a zvolenou výzkumnou metodou - rozhovorem.

MATĚJČEK, Z. Náhradní rodinná péče: Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8 MATĚJČEK, Z. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6. SEKERA, O. Identifikace profesních aktivit vychovatelů výchovných ústavů a dětských domovů. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009. ISBN 978-80-7368-728-1. GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.

Garantující pracoviště:	Katedra sociální pedagogiky, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	PhDr. Alena Dědečková
Oponent:	Ing. et Bc. Stanislav Michek, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	6.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucího práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

Ve Vrchlabí dne 22. 11. 2017

Poděkování

Děkuji své vedoucí práce PhDr. Aleně Dědečkové za odborné vedení a podnětné rady, děkuji i respondentům za poskytnutí rozhovorů i dalších cenných připomínek.

Také děkuji svému manželovi, který prokázal obrovskou trpělivost a toleranci.

Anotace

TOMEŠOVÁ, Jana. Dětský domov se zaměřením na roli vychovatele. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. 68 s. Bakalářská práce.

Práce se zabývá tématem dětského domova se zaměřením na roli vychovatele. Je zde vymezen pojem dětský domov, charakteristika vychovatele a náplň práce vychovatele v dětském domově i jeho role ve vývoji dítěte umístěného v domově. Dále se práce věnuje klientům dětského domova, příčinám jejich umístění do domova a pomocí, kterou jim dětský domov může poskytnout při jeho opuštění. Cílem této práce je charakterizovat roli vychovatele v dětském domově a zjistit příčinu rozhodnutí stát se právě vychovatelem v dětském domově, a to kvalitativním šetřením a zvolenou výzkumnou metodou - rozhovorem.

Klíčová slova: dětský domov, vychovatel, pedagog,

Annotation

TOMEŠOVÁ, Jana. Children's home and focus on the role of educator. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2017. 68 pp. Bachelor thesis.

The thesis deals with the topic of the children's home focusing on the role of an educator. The term of a children's home, the characteristics of an educator and the occupation of the educator in the children's home are defined and also his role in the development of a child. In addition, the work is dedicated to the children's home clients, the reasons for their placement in the home, and the help that a child's home can provide when they are leaving. The aim of this work is to characterize the role of the educator in the children's home and to find out the cause of the decision to become a teacher in the children's home by a quality research and the chosen explorative method - interview

Keywords: Children's home, educator, educator

Obsah

Úvod.....	9
1 Dětský domov jako institucionální náhradní rodinná péče.....	11
1.1 Instituce dětský domov z právního pohledu.....	12
1.2 Instituce dětský domov a její postavení vzhledem k rodině a ke školskému systému.....	16
1.3 Dětský domov současné době	17
2 Příčiny umístění dětí do dětského domova a pomoc při jeho opuštění	20
2.1 Rodinné prostředí dítě ohrožující.....	21
2.1.1 Možné příčiny selhání rodiny	24
2.2 Možný vliv umístění dítěte do dětského domova na jeho psychiku	27
2.2.1 Citové potřeby dítěte z hlediska vývojové psychologie	27
2.2.2 Psychická deprivace u dětí, které jsou odebrány z rodiny.....	30
2.3 Pomoc klientům při opuštění dětského domova	31
3 Role vychovatele v dětském domově	32
3.1 Charakteristika role pedagoga - vychovatele v dětském domově.....	33
3.2 Osobnost pedagoga – vychovatele v dětském domově.....	35
3.2.1 Kompetence vychovatele v dětském domově	37
3.3 Úskalí práce vychovatele v dětském domově	39
3.3.1 Navázání důvěry	39
3.3.2 Rozvoj dětí po psychické stránce	40
3.3.3 Důslednost při výchově dítěte	41
4 Výzkumné šetření	44
4.1 Kvalitativní výzkum.....	44
4.2 Zvolená metoda výzkumného šetření.....	45
4.3 Analýza dat.....	47
4.4 Předvýzkum.....	47
4.5 Průběh výzkumného šetření	47

4.6 Výsledky výzkumného šetření	48
4.7 Zhodnocení výzkumného šetření a jeho přínos.....	61
Přínos práce.....	63
Závěr	64
Seznam literatury a zdrojů	65
Literatura	65
Internetové zdroje.....	67
Ostatní zdroje	68
Přílohy.....	9

Úvod

Nejdůležitější, z hlediska harmonického rozvoje dítěte, je fungující rodinná péče a výchova. Jak se zmiňuje Čožíková, „*má-li se dítě vyvíjet po duševní a charakterové stránce v osobnost zdravou a společností užitečnou, potřebuje vyrůstat v prostředí stálém, citové příznivém, vřelém a přijímacím. (...) Rodina by měla pro dítě znamenat základní životní jistotu a nefunguje-li z různých důvodů (rodiče se nemohou, nedovedou nebo nechtějí o dítě starat) rodina biologická, je třeba co nejdříve najít vhodnou rodinu náhradní, která tuto jistotu dítěti poskytne. Instituce náhradního rodičovství je stará jako instituce rodiny samotné. V průběhu vývoje lidstva (...) došlo k vytvoření různých forem náhradní rodinné výchovy, které jsou ustanoveny formou právních předpisů, neboť společnost poznala, že jde o nesmírně významnou záležitost.*“ (Čožíková in Burešová, Poláchová, Vyhnálková, str. 8-9). Z uvedeného je patrné, že bohužel v každé společnosti existují případy, kdy rodiče výchovu svých potomků nezvládají, nebo v horším případě, zvládat nechtějí. A v takových případech přebírá za rodinu její funkce stát, který má pro tyto případy vypracován systém náhradní rodinné péče.

S pojmem náhradní rodinná péče, tedy co je to a jaké druhy náhradní rodinné péče v České republice existují, se podrobněji seznámíme v první kapitole této práce. Primárně se ale bude tato kapitola zabývat především jednou institucí, která do tohoto systému patří, a to je dětský domov. Druhá kapitola bude věnována příčinám toho, proč je nutné podobné instituce zřizovat. Tedy důvodům, proč jsou děti odebírány z rodin a umísťovány do dětských domovů. Dále se budeme zabývat i tím, jaký vliv na dětskou psychiku odebírání z rodiny a umístění do domova může mít. A v neposlední řadě se budeme zabývat i osobou, která právě v dětských domovech nahrazuje dětem nefungující rodiče, tedy osobou vychovatele. Zajímat nás bude to, jaké vlastnosti by měl mít člověk, který se rozhodne svou lásku a péči věnovat „cizím dětem“ a jak může těmto dětem pomoci překonat jejich nelehkou životní situaci.

Prostřednictvím této práce chce autorka objasnit čtenáři problematiku dětských domovů v České republice. To, jaké mají zastoupení ve společnosti, proč jsou děti z rodin odebírány a umísťovány do státních institucí. To, jak se vychovatelé v dětských domovech, kteří s dětmi tráví nejvíce času, snaží pomoci jim překlenout těžká životní období. Cílem, který si autorka stanovila, je poznat důvody, které vedou vychovatele v dětských domovech k tomu, aby zasvětili svůj život dětem rodičů, kteří péči o ně

nezvládají. Autorka se tedy bude snažit zjistit, jaké motivy vedly pracovníky dětských domovů k tomu stát se vychovatelem.

Práce vychovatele je jistě velmi náročná a rozhodně nesnadná. Je zřejmé, že toto povolání musí velmi ovlivňovat i osobní život a v mnohých případech i život rodiny pracovníků v dětských domovech. Proto by autorka chtěla prostřednictvím této práce vyjádřit všem lidem, kteří pracují s dětmi dětských domovů a podobných zařízeních, obdiv a úctu.

1 Dětský domov jako institucionální náhradní rodinná péče

Než se autorka práce začne konkrétněji zabývat samotnou institucí dětského domova, jeho právním ukotvením, zařazením v systému náhradní rodinné péče, a nebo jednotlivými typy dětského domova, je nutné si osvětlit, co to vlastně systém náhradní rodinné péče je. Systém náhradní rodinné péče je definován jako „*institut sociálně právní ochrany dětí určený dětem, které z různých důvodů nemohou vyrůstat ve vlastní biologické rodině. Jejím účelem je poskytnout těmto dětem přechodnou či dlouhodobou péči co nejvíce se podobající péči rodinné, pokud možno při zachování vazby dítěte s původní rodinou v maximální možné míře.*“ (Motejl, 2007, str. 82). Mezi instituty náhradní rodinné péče patří osvojení (adopce), pěstounská péče, poručenství a svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče. V současnosti, jak uvádějí některá média (Češi ztrácí zájem o adopci. Oblíbili si pěstounství, zvláště to na přechodnou dobu, 2014, [online]), sice zájem o adopci klesá, ale do popředí se dostává pěstounská péče. Zároveň se také zvyšuje snaha státu o umístění co největšího počtu dětí do náhradních rodin.

Bohužel, ne všechny děti mají to štěstí a do náhradní rodiny se dostanou. Z toho důvodu existují instituce, které náhradní rodinnou péči zajišťují. Péče o děti realizovaná v institucích je zajišťována: Ministerstvem zdravotnictví, které spravuje kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do 3 let, Ministerstvem práce a sociálních věcí, které zajišťuje sociální služby a ústavy sociální péče a Ministerstvem školství a tělovýchovy, pod které spadají diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy „*Tato zařízení poskytují péči jinak zajišťovanou rodiči nebo jinými osobami, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy. Umístění dítěte do těchto zařízení je realizováno na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní nebo uložení ochranné výchovy. Zařízení poskytují péči rovněž dětem, u nichž bylo nařízeno předběžné opatření.*“ (Zákon 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. [online]).

Z uvedeného vyplývá, že jsou dětské domovy v České Republice státními institucemi. Na příklad ale ve Velké Británii je více než polovina dětských domovů v soukromém sektoru, nebo dokonce funguje na základě dobrovolnické činnosti. (TheGuardian [online])

Dětské domovy jsou určeny pro děti a mládež ve věku zpravidla od 3 do 18 let. O pobytu těchto dětí zde, jak bylo napsáno výše, rozhodl soud a to proto, že nemohou být z různých důvodů vychováány v prostředí vlastní rodiny, a není pro ně možné zajistit náhradní rodinnou výchovu. Účelem umístění dětí do zařízení bývá zajištění jejich náhradní rodinné a výchovné péče v zájmu zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Do dětských domovů bývají děti zařazovány na základě předběžného opatření vydaného soudem, nebo na základě soudního rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy. Děti jsou do dětských domovů umísťovány zpravidla po dosažení věku tří let a pokud soud nerozhodne jinak, zůstávají zde do svých zpravidla 18 let, v případě přípravy na budoucí povolání může být dítěti na základě jeho žádosti pobyt prodloužen do 26 let věku. (Zákon 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. [online])

Vychovatel, který se tedy o děti v dětských domovech stará pracuje s věkovou skupinou, která může zahrnovat děti, které se o sebe ještě sami nedokáží postarat, ale také mladé lidi, kteří jsou již zralí natolik, aby sami svoji rodinu založili. Vychovatel tedy musí svoji činnost v dětském domově přizpůsobovat věkovému složení skupiny dětí, které má na starosti.

1.1 Instituce dětský domov z právního pohledu

Činnost dětského domova obecně je upravena Zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. (Zákon č. 109/2002 Sb. Zákony pro lidi.cz [online]). Tento zákon podrobněji upravuje účel nejen dětských domovů, ale, jak už jeho název napovídá, všech zařízení, které zodpovídají za ústavní a ochrannou výchovu a také za preventivně výchovnou péči. Mezi tato zařízení patří diagnostické ústavy, výchovné ústavy a samozřejmě dětské domovy a dětské domovy se školou.

Podle §12 tohoto zákona dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb a plní zejména výchovné, vzdělávací a sociální úkoly. Dále jsou, dle zmíněného paragrafu, do dětského domova umísťovány děti bez vážnějších poruch chování a díky tomu mohou navštěvovat běžné základní, střední a další školy, které jsou pro ně dostupné. Dále se zde dočteme, že do dětského domova mohou být umístěny i nezletilé matky se svými dětmi.

Paragraf 13 upravuje činnost dětského domova se školou. Oproti běžnému dětskému domovu jsou zde umísťovány děti, které již nějakou poruchu chování mají. Kromě dětí, které mají nařízenou ústavní výchovu, zde mohou být umístěny i děti, které mají nařízenou ochrannou výchovu, tedy laicky řečeno, jsou zde za trest. Dalším rozdílem, oproti běžnému dětskému domovu, je ti to, že do dětských domovů se školou jsou umísťovány děti ve věku od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Pokud jeho výchovné problémy přetrvávají i po základní škole, a nemůže tudíž navštěvovat běžnou školu střední, přechází, dle § 14, do výchovného ústavu.

Samostatnou částí tohoto zákona je část s názvem práva a povinnosti dětí umístěných v zařízení, ředitele zařízení a osob odpovědných za výchovu. Zákon zmiňuje konkrétně právo dětí:

- a) *„na zajištění plného přímého zaopatření,*
- b) *na rozvíjení tělesných, duševních a citových schopností a sociálních dovedností,*
- c) *na respektování lidské důstojnosti,*
- d) *na společné umístění se svými sourozenci, nebrání-li tomu závažné okolnosti ve vývoji a vztazích sourozenců,*
- e) *na vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a pro přípravu na povolání v souladu s jeho schopnostmi, nadáním a potřebami,*
- f) *na svobodu náboženství, při respektování práv a povinností osob odpovědných za výchovu usměrňovat dítě v míře odpovídající jeho rozumovým schopnostem,*
- g) *být seznámeno se svými právy a povinnostmi, radit se se svým obhájcem nebo opatrovníkem, (...), bez přítomnosti třetích osob, a za tímto účelem přijímat a odesílat korespondenci bez kontroly jejího obsahu,*
- h) *účastnit se činností a aktivit zařízení organizovaných v rámci výchovného programu s výjimkou zákazu či omezení v rámci opatření ve výchově (...),*
- i) *obracet se se žádostmi, stížnostmi a návrhy na ředitele a pedagogické pracovníky zařízení a požadovat, aby podání adresovaná příslušným státním orgánům(...) byla ze zařízení odeslána v následující pracovní den po jejich odevzdání pracovníkům zařízení, a to bez kontroly jejich obsahu; tyto žádosti, stížnosti, návrhy a podání je zařízení povinno evidovat,*

j) vyjádřit svůj názor na zamýšlená a prováděná opatření, která se ho dotýkají; názorům dítěte musí být věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti,

k) požádat o osobní rozhovor a uskutečnit osobní rozhovor s pověřeným zaměstnancem orgánu sociálně-právní ochrany dětí, zaměstnancem České školní inspekce, ministerstva nebo orgánu kraje, a to bez přítomnosti dalších osob,

l) být hodnoceno a odměňováno a ke svému hodnocení se vyjadřovat,

m) na informace o stavu svých úspor či pohledávek,

n) na udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu a dalšími blízkými osobami (..), a to formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv,

o) přijímat v zařízení s vědomím pedagogického pracovníka i návštěvy osob, které nejsou uvedeny v písmenu n); pedagogický pracovník návštěvu nepřipustí, pokud byly dítěti zakázány nebo omezeny návštěvy (...) nebo pokud návštěva ohrožuje zdraví nebo bezpečnost,

p) opustit samostatně se souhlasem pedagogického pracovníka zařízení za účelem vycházky, pokud se jedná o dítě starší 7 let věku, pokud nedošlo k zákazu nebo omezení v rámci opatření ve výchově stanovených tímto zákonem,

q) na podporu a pomoc po ukončení pobytu v zařízení v souladu s cílem reintegrace dítěte do rodiny a společnosti.“ (Zákon č. 109/2002 Sb. Zákony pro lidi.cz [online])

Z uvedených práv je patrné, že jejich uskutečnění bude mít z větší části na svých bedrech právě vychovatel. On bude tím, kdo půjde s dítětem umístěným do dětského domova nakupovat oblečení a jiné potřeby, aby bylo plně zaopatřeno. On bude ten, kdo bude dohlížet, zda si dítě, které mu bylo svěřeno a starost, vypracovává domácí úkoly, jeho povinností bude chodit na rodičovské schůzky a starat se o prospěch dítěte. Může dojít k situaci, kdy dítě, jemu svěřené, vyznává jinou víru než-li on, vychovatel je povinen víru dítěte respektovat. Vychovatel bude pro děti organizovat činnosti během jejich volného času, bude je učit samostatnosti a umění vyjádřit svůj názor. Bude jim pomáhat při komunikaci s úřady i při volbě povolání. Další velmi důležitou povinností

vychovatele v dětském domově je zprostředkování kontaktu s biologickou rodinou. Tento výčet vychovatelových povinností je jen pouhým zlomkem činností, které s prací vychovatele v dětském domově souvisí.

Jeho svěřenci, tedy děti umístěné do dětského domova, mají, z hlediska tohoto zákona, povinností o poznání méně:

- a) *„dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců zařízení, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, v prostorách zařízení a v osobních věcech udržovat pořádek a čistotu a i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu zařízení,*
- b) *dodržovat předpisy a pokyny k ochraně bezpečnosti a zdraví, s nimiž bylo řádně seznámeno,*
- c) *poskytnout na výzvu ředitele doklady o svých příjmech,*
- d) *předat do úschovy na výzvu ředitele předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost; (...),*
- e) *podrobit se na výzvu ředitele zařízení vyšetření, zda není ovlivněno alkoholem nebo jinou návykovou látkou. Je-li pro vyšetření třeba odebrat krev, je dítě povinno strpět, aby mu lékař nebo odborný zdravotnický pracovník odebral krev, pokud to není spojeno s nebezpečím pro jeho zdraví.“ (Zákon č. 109/2002 Sb. Zákony pro lidi.cz [online])*

I k povinnostem dětí umístěných do dětského domova se vážou povinnosti samotných vychovatelů. Je na vychovatelích, aby dohlíželi na to, zda děti své povinnosti plní, či nikoli a také na nich je, aby, v případě nedodržení povinností dětmi, jim uložili odpovídající sankci, které jsou také ve výše zmíněném zákoně uvedeny. V další práci s dětmi by se pak vychovatel měl snažit, aby k dalším porušením povinností ze strany dětí, nedocházelo.

Dětské domovy se samozřejmě musí řídit i dalšími zákony, vyhláškami, a dále předpisy a nařízeními vydávanými řediteli zařízení. Jako příklad můžeme uvést Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině a dále zákoník práce, hygienické předpisy, ekonomické normy, atd. Činnost dětských domovů ovlivňují i zákony ze školské legislativy, zde můžeme uvést Zákon č. 561/2004 Sb. (tzv. „školský zákon“) nebo zákon o pedagogických pracovnících.

Na mezinárodní úrovni k právním normám, které zaručují dětem jejich práva, patří Úmluva o právech dítěte, publikována ve Sbírce zákonů pod č. 104/1991 Sb. Podle Úmluvy má výchova dítěte směřovat k rozvoji, a to ve smyslu rozvoje jeho osobnosti, nadání, rozumových i fyzických schopností, k posilování úcty k lidským právům, svobodám, ke své vlastní kultuře, jazyku a hodnotám, k přírodnímu prostředí, a k přípravě na zodpovědný život.

Základní práva a svobody jsou zajišťována všem bez rozdílu. Dodržování práv zabezpečují soudy. Z pohledu dítěte, které je na základě rozhodnutí soudu umístěno do dětského domova, se může jevit toto právo negativní. Děti bývají většinou z rodiny odebírány proti jejich vůli, i když jsou tímto soudním nařízením státem chráněny. Tento výkon práva mohou pocítovat velmi negativně. Práva a svobody mohou být ze zákonných důvodů v některých případech omezeny.

1.2 Instituce dětský domov a její postavení vzhledem k rodině a ke školskému systému

Dle Matouška je úkolem dětského domova pečovat o děti v souladu s jejich individuálními potřebami, poskytovat jim výchovnou, vzdělávací, sociální a materiální péči. Ve snaze co nejvíce život v dětském domově přiblížit rodinnému životu se oproti minulosti přizpůsobila organizace výchovně vzdělávacích a zájmových činností i denního režimu, respektující rozvoj fyzických, psychických a citových schopností i sociálních dovedností dětí. Změnil se také systém komunikace mezi dětmi a vychovateli, který má charakter rovnocenného partnerství. Je kladen důraz na respektování důstojnosti dítěte. (Matoušek, 1999, str. 72-73) Z uvedeného vyplývá, že vychovatel v dětském domově by neměl být pouhým hlídačem, ale spíše řečeno průvodcem a pomocníkem pro děti, které mu byly svěřeny. Měl by jim pomáhat v jejich nelehké životní situaci, v hledání pro ně vhodné cesty životem.

Dětský domov má také za úkol zajistit všestrannou péči dětem, které byly do zařízení umístěny nejen z vážných výchovných, ale také sociálních důvodů. Pod pojmem sociální důvod si můžeme představit např. úmrtí jednoho z rodičů, dlouhodobá nemoc rodičů, život bez finančních prostředků na hranici chudoby, nepříznivé rodinné prostředí apod.

Cílem dětského domova je zajistit dětem „dobrou“ výchovu, výchovný problém, ale není zcela jediný a nejakutnější. Jako větší úkol můžeme považovat to, že dětský domov plní rodičovské povinnosti, a to v souvislosti s morální i právní odpovědností za

nezletilé děti a mládež. Tutéž odpovědnost nese i rodina. Dětský domov usiluje o to, aby byly odstraněny nedostatky, které má jedinec v jeho osobnostním i sociálním vývoji. Ovšem dětský domov má jen omezená práva, kterých rodina není zcela úplně zbavena.

Z hlediska školského systému se dětský domov řadí mezi státní školská výchovná zařízení, výjimkou jsou soukromé dětské domovy. Dalo by se tedy říct, že je jeho úkolem dbát především na vzdělání dětí, které byly do domova umístěny. Dětský domov ovšem zajišťuje i výchovnou, sociální a hmotnou péči nezletilým dětem a mládeži. Do zařízení mohou být přijaté také děti, kterým je možné zajistit docházku do základní školy praktické a speciální, jedná-li se o děti rozumově opožděné, což nás opět vrací zpět k myšlence, že dětský domov je školské zařízení a je tedy povinné zajistit vzdělání všem svým klientům.

Umístěním do domova se jedinec stává součástí mnohem méně osobního společenství, než je rodina. Rodina má v životě dítěte, z hlediska jeho zdravého vývoje jak po stránce fyzické a sociální, tak po stránce psychické, nezastupitelnou roli. Stát se však snaží, díky práci vychovatelů v dětských domovech, některé role, které biologická rodina dítěte neplní, a tím pádem nenaplnuje některé z potřeb dítěte, prostřednictvím dětských domovů uspokojovat.

1.3 Dětský domov současné době

Podle dělení před rokem 2002 se dětské domovy rozlišovaly na dva typy, dětský domov rodinného typu a dětský domov internátního typu. Po roce 2002, kdy vyšel Zákon č. 109/2002 Sb., již existuje pouze jeden typ dětského domova, a to dětský domov rodinného typu.

Jak uvádí Švancar a Buriánová (1988), byla do dětského domova internátního typu umísťovány děti s prognózou krátkodobého pobytu v domově. Předpokládalo se tedy, že s v brzké době vrátí zpět do své biologické rodiny. Krátkodobým pobytem je namyslí doba nepřesahující 2 roky pobytu dítěte. Dle Švancara a Buriánové zde byla základní organizační jednotkou výchovná skupina. Skupiny mohly být děleny podle věku a pohlaví na homogenní nebo heterogenní. Výchovných skupin bývalo zpravidla tři až šest, a to do maximálního počtu patnácti členů na skupinu. V celkovém počtu byla kapacita domova maximálně devadesát míst. Dětský domov tohoto typu patřil mezi nejvzdálenější rodinnému prostředí. Jednalo se o podobu spíše běžnému internátu. I přesto poskytovaly péči dětem, podle potřeby, do dovršení plnoletosti. (Švancar,

Buriánová, 1988). Možná právě proto, že byly tak vzdáleny rodinnému prostředí, byly roku 2002 dětské domovy tohoto typu zrušeny. A to zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, konkrétně §42 odstavcem 1. (Zákon č. 109/2002 Sb. Zákony pro lidi.cz [online]) Dle tohoto odstavce měly tato zařízení, tedy dětské domovy internátního typu, 24 měsíců na to, aby mohli být převedeny na dětské domovy rodinného typu, o kterých bude hovořeno níže. Kromě dětských domovů internátního typu byly zrušeny i dětské domovy se speciálními školami, dětské výchovné ústavy, internátní zvláštní školy, internátní pomocné školy a výchovné ústavy.

Všechny dětské domovy v České republice by tedy měly být, k datu sepsání této práce, převedeny na dětské domovy rodinného typu. Ty se svým prostředím a uspořádáním nejvíce přibližují přirozenosti sociální skupiny, kterou tvoří rodina. *„Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se většinou vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Základní organizační jednotkou v dětském domově je rodinná skupina, tzv. rodinka. Tvoří ji nejméně šest a nejvíce osm dětí zpravidla různého věku a pohlaví. Sourozenci se zařazují do jedné rodinné skupiny; výjimečně je možné zařadit je do různých rodinných skupin, zejména z výchovných, vzdělávacích nebo zdravotních důvodů.“* (Křepský in Burešová, Poláchová, Vyhnálková, 2008, str. 36). Z uvedeného vyplývá, že se domovy snaží přiblížit rodině nejen velikostí skupinek, ve kterých děti žijí, ale také tím, že se snaží zachovat příbuzenské vztahy a sourozence nerozdělovat. Každá rodinná skupina by měla mít k dispozici ložnici dětí, pokoj vychovatelů, sociální zařízení, obývací pokoj i svoji vlastní kuchyň, a to včetně odpovídajícího nábytku.

Kromě materiálního zabezpečení se dětské domovy přibližují běžné rodině i tím, že dětem zajišťují pravidelné návštěvy u lékaře, že jim pomáhají s výběrem budoucího povolání, a tedy výběrem odpovídajícího vzdělávacího zařízení nebo i se zajištěním samostatného bydlení po odchodu z domova. Je samozřejmostí, že vychovatelé z dětských domovů navštěvují rodičovská sdružení, která organizují školy, kam klienti dětských domovů docházejí.

Dětské domovy tedy poskytují dětem, které do nich byly umístěny, zázemí, které se snaží co nejvíce přiblížit rodinnému životu. Největší tíhu tohoto snažení na sebe přebírají právě vychovatelé. Ti se snaží dětem, které neměli to štěstí a nemohou vyrůstat

v harmonické rodině, alespoň částečně vhodné prostředí pro jejich vývoj vytvořit. Přitom se zároveň musejí potýkat nejen se svými vlastními problémy, ale i s různými náladami ve společnosti. Vzhledem k politické nestálosti společnosti panuje v tomto odvětví (pomáhajících profesí) velká nejistota. V minulých letech (2015/2016) se spekulovalo o výrazných změnách týkajících se právě dětských domovů. Jak tehdy uvedl tisk (Vláda zvažuje útlum dětských domovů. Děti do sedmi let by ústavům unikly, [online]), měla se tehdy upravovat věková hranice, která vymezuje dobu vstupu dětí do dětského domova. Kromě toho by se také, dle tohoto článku, do budoucna měla upravit správa ústavní péče v České republice, tedy především by se mělo jednat o její sjednocení.

Úkolem vychovatele je, aby se tyto změny a reformy nijak negativně nedotýkaly dětí, které především ovlivňují. Znamená to tedy poskytnout jim pevné a stabilní zázemí, které jim právě z jejich biologických rodin chybí.

2 Příčiny umístění dětí do dětského domova a pomoc při jeho opuštění

Z pohledu rodiče je, alespoň doufáme, většině lidí nepochopitelné, proč je v našich dětských domovech tolik dětí. Když se na tuto problematiku podíváme nezaujatě, jistě se v životě dospělého najdou situace, které nemůže objektivně zvládnout sám a potřebuje tudíž pomoc odborníků. Někdy tyto situace vyústí až v odebrání dítěte z rodiny. Jaké situace to mohou být, to se dozvíme na dalších řádcích této kapitoly. Je jich samozřejmě hned několik, my se v této práci zaměříme na ty, které vznikají v rodinném prostředí dítěte. Každé dítě, které se z nějaké příčiny do dětského domova dostane, si sebou nese svůj vlastní příběh. Na vychovateli je, aby mu pomohl v nejtěžších chvílích jeho života, aby mu pomohl se vyrovnat s tou obrovskou změnou a aby se snažil v dítěti vzbudit pocit, že život má i světlé stránky. Vždy je důležité, aby dítě vědělo, že se může ke svým biologickým rodičům vrátit, pokud je to tedy možné.

Bohužel, existují příčiny umístění dětí do dětského domova, které jeho návrat k vlastní rodině znemožňují. Mezi takové příčiny patří smrt obou rodičů, zde už bohužel není reálná šance, že by se dítě mohlo do své původní rodiny vrátit, ovšem i zde nacházíme snahu o umístění dětí k některému z příbuzných členů původní rodiny. U většiny ostatních příčin umístění dítěte do domova však určitá šance na návrat existuje, na státních úřednicích je, aby tuto šanci podpořily a na vychovatelích v dětských domovech je, aby s touto šancí pracovali, dítěti nedávali zbytečné naděje, ale zároveň se starali, aby dítě na svoji rodinu nezapomnělo nebo nezanevřelo.

Pašek uvádí tři důvody, na jejichž základě soud rozhodne o umístění do dětského domova. Prvním důvodem je, že se rodiče nemohou o své dítě postarat. Děti jsou často odebírány z rodin, které jsou označeny jako sociálně slabé. Většinou se jedná o nezaměstnané rodiče, kteří nemají zájem pracovat, kteří svoji špatnou finanční často umocňují i alkoholismem nebo drogovou závislostí. Může dojít i ke ztrátě bydliště, což může mít za následek odebrání dítěte od původní rodiny. Do této kategorie patří i rodiče, popřípadě rodič, který se stará sám o dítě a jeho zdravotní stav mu neumožňuje se o dítě plnohodnotně postarat a kvůli komplikacím musí opustit trvalé bydliště, nejčastěji kvůli léčbě nebo dokonce kvůli nástupu k výkonu trestu. K těmto dvěma případům lze zařadit i osiření dítěte, byť tento důvod je minimální, neboť většinou se o takovéto děti postarají příbuzní. (Pašek in Burešová, Poláchová, Vyhnálková, 2008, str. 46-48). V případě umístění dítěte do domova právě z těchto důvodů se díky

zaopatření od státu sociální status dětí většinou zlepší. Bohužel se ale někdy stane, že dítě dostane „nálepku dítěte z děčáku“. Zde je úkolem vychovatele, aby se tento jev pokusil eliminovat a zjednat nápravu.

Druhým důvodem je, že se rodiče neumí o své dítě postarat. V tomto případě se jedná „o mladé nedospělé rodiče, rodiče se silným sociálním postižením a rodiče s mentálním postižením.“ (Pašek in Burešová, Poláchová, Vyhnálková, 2008, str. 47). Zde by se stát, prostřednictvím svých úředníků, měl snažit rodičům pomoci, aby svoji situaci zvládli, pomoci jim naučit se „být dospělým a rodičem“. Než tuto dovednost zvládnou natolik, aby se o své děti mohli postarat sami, zastoupí je v mnohých situacích dětský domov a lásku a péči jejich dětem jim místo nich poskytnou vychovatelé.

Třetím důvodem pro umístění dítěte do dětského domova je neochota rodičů nebo rodiče se o dítě starat. Nejčastěji se jedná o psychicky a sociálně nevyzrálé matky. V tomto případě by děti byly vhodné k osvojení, popřípadě do pěstounské péče v raném věku, a měly by šanci na lepší život. Ovšem problém nastává právě u biologických rodičů, kteří si svoji neochotu neuvědomují včas a děti jsou rodině odebrány již jako starší. Takové děti jsou hůře umístitelné, a proto často končí v dětských domovech. Tuto situaci zlepšuje pěstounská péče na přechodnou dobu, která se rychle rozvíjí. (Pašek in Burešová, Poláchová, Vyhnálková, 2008, str.48).

Nyní se budeme podrobněji zabývat již konkrétními příčinami odebrání dětí z rodin. Tyto příčiny prolínají spektrum všech tří důvodů, které jsme uvedli výše. Tedy to, že se rodiče nemohou, nechtějí nebo neumějí o své děti v dostatečné míře postarat tak, aby jejich vývoj nebyl ohrožen. Pro práci vychovatele je velmi důležité znát konkrétní příčinu umístění dítěte do domova, a to především z hlediska přístupu k dítěti, k navázání kontaktu s ním.

2.1 Rodinné prostředí dítě ohrožující

Většina důvodů umístění dítěte do dětského domova souvisí právě s prostředím v rodině, které není pro výchovu dětí vhodné. Průcha a kol. uvádí, že „rodina je nejstarší společenská instituce. Plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a další funkce. Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Z hlediska sociologického je formou začlenění jedince do sociální struktury.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, str. 277-278). A v případě, že rodina některé tyto funkce neplní, je nutný zásah státu. Pokud je případ nefunkční rodiny natolik závažný, že dospěje až k odebrání dítěte

z rodiny, přichází na řadu vychovatel, který přebírá úkol rodičů z hlediska správného vývoje a výchovy dítěte.

Jak bylo zmíněno výše, v případě, že má rodina závažné problémy, které nedokáže zvládnout svépomocí, přichází se svou pomocí stát. Ten se nejprve snaží o nápravu příčin selhání některých funkcí, které by rodina plnit měla, ale neplní, a to prostřednictvím sociálních pracovníků a tzv. sanace rodiny. Dle Ministerstva práce a sociálních věcí (Sanace rodiny. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]) jde o nástroje podpory rodičů, kteří mají problémy při zvládnání péče o své potomky. Jde především o potíže s existenční nejistotou, strachem ze ztráty bydlení, nestabilní vztahy nebo společensky vyloučené sociální postavení rodiny. Ve většině podobných případů je zde dítě zanedbáváno díky nedůslednosti než záměrně. Rodiče tedy péči nezvládají, ale dítěti záměrně neubližují, a tudíž zde hovoříme o zanedbávání péče dítěte. A cílem sanace rodiny je těmto problémům předcházet nebo je alespoň zmírnit, aby právě nedocházelo až k extrémnímu řešení, čímž odebrání dítěte z rodiny bezpochyby je. MPSV na svých webových stránkách v článku s názvem Sanace rodiny uvádí příčiny odebírání dětí z rodiny z hlediska dítěte. Tedy z hlediska jeho zanedbávání.

Mezi typy zanedbávání péče o dítě dle MPSV patří zanedbávání:

- *„fyzické - neuspokojování tělesných potřeb dítěte*
- *výchovné - nezabezpečení možnosti vzdělávání, chybějící ochrana před dětskou prací aj.,*
- *emoční - neuspokojování citových potřeb dítěte,*
- *zanedbávání zdravotní péče.*

V rodině se často vyskytují společně. Jejich rozlišení však může přispět k volbě správné intervence na podporu dítěte.

Zanedbávání výživy – *dítě v průběhu dne opakovaně hladoví nebo dostává nevhodné jídlo. Případy zanedbávání obvykle diagnostikuje dětský lékař na základě nízké váhy dítěte či jeho špatného prospívání. Jeho úkolem je též zjistit, zda nedostatečná váha není důsledkem zdravotního problému. Dalšími příklady zanedbání výživy jsou zdravotní problémy dítěte způsobené nedodržením dietních doporučení lékaře, příp. problémy s dětskou obezitou.*

Zanedbávání ošacení – *zdraví dítěte je ohroženo v důsledku toho, že není oblékáno adekvátně k počasí nebo nosí-li oblečení, které mu je malé či velké.*

Bezdomovectví – každé dítě potřebuje stálý domov jako místo, které je bezpečné. Tato potřeba není naplněna u dětí, jež žijí na ulici nebo s rodiči střídají bydliště (bydlí střídavě u známých, kde nemají své vlastní místo atp.).

Zanedbávání zdravotní péče – dětem chybí preventivní zdravotní péče, v době nemoci jim rodiče nejsou schopni zajistit adekvátní péči, příp. nezajišťují specializovanou zdravotní péči, kterou stav dítěte vyžaduje.

Zanedbávání vzdělávání – je patrné u dětí, které nejsou posílány pravidelně do školy, mají časté absence, nebo nejsou vzdělávány s ohledem na své specifické potřeby.

Neadekvátní dohled – dítě je ponecháno samo bez dohledu na dobu, která neodpovídá jeho vývojovému stupni (např. pro roční dítě může být nebezpečný minutový pobyt ve vaně bez dohledu dospělého).

Zanedbání ochrany dítěte před nebezpečím z okolního prostředí (doma i mimo domov) – je zanedbána prevence vzniku úrazu dítěte.

Zanedbávání emoční (neadekvátní podpora a přijetí dítěte) – velmi vážná forma zanedbávání, která se těžko prokazuje. Dítěti se v rodině nedostává přijetí a laskavé péče rodičů, v rodině emočně strádá.“ (Sanace rodiny. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online])

Jak se dále na těchto internetových stránkách dočteme, souvisejí tyto typy zanedbávání především s chudobou a špatným sociálním postavením rodiny. V těchto případech je velmi těžké a zároveň i velmi důležité rozlišit, zda je zanedbávání způsobeno sníženou schopností rodičů se o své děti postarat, nebo zda je o záměrný čin. Proto je cílem sanace rodiny nejprve poskytnout rodině pomoc při zvládnutí jejich těžké životní situace a následně pomoc při plnění rodičovských povinností.

Vocilka se zaměřuje především na záměrné zanedbávání, či týrání dítěte. Uvádí šest příčin závažného selhání rodiny, které se objevují nejčastěji:

- Alkoholismus a jiné návykové látky
- Prostituce
- Zneužívání a týrání dětí
- Nezvládnutá výchova
- Nízká sociální úroveň rodiny
- Trestná činnost

Již z pouhého seznamu příčin selhání rodiny je patrné, že některé důvody odebrání dětí z rodin jsou velmi závažné a zásah státu je nutný. U některých příčin je vhodné, státem určeným orgánem dohledu, zvážit míru závažnosti s využitím výše zmíněné sanace rodiny. Tyto jednotlivé příčiny si v další části práce podrobněji rozebereme, některé (např. nezvládnutá výchova či nízká sociální úroveň rodiny) již byly zmíněny výše, nyní jim bude věnována větší pozornost.

2.1.1 Možné příčiny selhání rodiny

Většina současných autorů používá pro tuto problematiku označení syndrom CAN, tedy syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Ten se ve většině příčin selhání rodiny s Vocilkou shoduje. Mezi projevy syndromu CAN například patří tělesné týrání, zneužívání a zanedbávání, duševní a citové týrání, zneužívání a zanedbávání, sexuální zneužívání a jeho zvláštní formy, které se vyznačují rituálností či organizovaným zločinem. (Syndrom CAN. Metodický portál, inspirace a zkušenosti učitelů [online]) My ovšem, pro zachování návaznosti práce, použijeme Vocilkovo rozdělení příčin selhání rodiny i nyní tak, jak jsou uvedeny výše. Jako první zmiňuje alkoholismus a jiné návykové látky.

Alkoholismus a jiné návykové látky

Dle Vocilky mezi časté příčiny odebrání dítěte od rodičů patří alkoholismus. Objevuje se ve větší míře nežli užívání návykových látek (to se objevuje více u dětí a mladistvých). Bohužel v nynější době je alkohol častým a tolerovaným jevem. Problém alkoholismu vzniká v lehké dostupnosti alkoholu. Neustálé požívání alkoholu způsobuje poškození tělesného zdraví, ale i zdraví duševního. Jak dále uvádí Vocilka: V případě alkoholismu rodič klade velký důraz na jeho konzumaci a ztrácí veškerý zájem o dítě. Dítě by mělo mít vzor v jednom ze svých rodičů, což v případě alkoholika vede k negativnímu jednání dítěte právě po jeho vzoru. Právě alkoholismus v rodině způsobuje zanedbanou výchovu dítěte či jeho týrání způsobné agresivitou alkoholika. (Vocilka, 1999, str. 26-27).

Rodiče, kteří mají problémy s alkoholem či jinými toxickými látkami jsou i jako tzv. riziková dospělá z hlediska příčin vzniku syndromu CAN. (Syndrom CAN. Metodický portál, inspirace a zkušenosti učitelů [online])

Prostituce

Prostitucí je myšleno poskytování pohlavního styku za úplatu. Ve většině případů se jedná o prostituci ze strany matky. „*Prostituce je specifický druh podnikání (obchodu), jehož prostředkem je poskytování sexuálních služeb jiným osobám za úplatu. Jedná se o jakýkoliv způsob ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby.*“ (Chmelík, 2003, str. 17).

Dle Vocilky bývají špatné sociální podmínky motivem k prostituci. Jejím účelem je tedy zisk. Prostituce se bohužel může také objevovat u dětí a mladistvých, ovšem v těchto případech se často nejedná výlučně o prostituci za účelem zisku, ale i o únik od každodenního života pro dosažení pocitu úlevy. Prostituce může, ale nemusí, mít následky postihující jedince. V některých případech nehraje v životě dítěte žádnou roli, v jiném může mít vážné následky, a to že jedinec má strach z druhého pohlaví a straní se mu. Na druhou stranu může mít opačné následky. Dítě touží jít ve stopách matky vykonávající prostituci, kterou nepovažuje za nic nemorálního. Pokud nastane situace, že není alespoň jeden z rodičů schopen zvládnout situaci, dítě je rodičům odebráno. (Vocilka, 1999, str. 27-28).

I v tomto případě nalezneme podobnou příčinu i v případě vzniku syndromu CAN. Zde jsou ovšem zmíněni „*sexuální devianti - pedofilové, muži sexuálně hyperaktivní.*“ (Syndrom CAN. Metodický portál, inspirace a zkušenosti učitelů [online]) Příčinou zde tedy není samotná prostituce, ale případní „klienti“ této činnosti.

Zneužívání a týrání dětí

Vocilka formuluje zneužívání a týrání dětí jako další časté příčiny umístění dítěte do dětského domova. Zneužívání a týrání může probíhat v několika rovinách. Za prvé se může jednat o fyzické týrání, kde se jedná o nadměrné bití dítěte. V druhé rovině se může jednat o psychické týrání, které spočívá v citovém vydírání dítěte. Jedná se o ponižování a neúměrné kritizování dítěte. V třetí rovině se může jednat o sexuální zneužívání, kde je s dítětem nevhodně zacházeno. Jedná se o nevhodné dotýkání se dítěte v intimních partiích, nebo dokonce nucení k pohlavnímu styku. Ve čtvrté rovině se může jednat o zanedbávání péče o dítě, kde není dítěti poskytnut prostor pro uspokojování jeho základních potřeb. (Vocilka, 1999, str. 28-29).

Zde nacházíme spojitost jak se syndromem CAN, tak i s příčinami tzv. sanace rodiny, obojí již bylo zmíněno výše.

Nezvládnutá výchova

Nezvládnutá výchova se bohužel také objevuje, a to tzv. ve dvou protikladných liniích. Jedná se o styly výchovy, které na jedné straně dítě svým způsobem až tyranizují a na druhé straně jsou styly výchovy, kdy se rodiče až extrémně zaměřují na dítě a jeho blaho. Do první skupiny je dle Vocilky zařazena výchova zavrhujeví a zanedbávající. (Vocilka, 1999, str. 28-29). Výchova zavrhujeví je zastoupena nejčastěji ve skryté formě. Rodiče si svého potomka spojují s nějakým životním nezdarem, zklamáním či nepříjemností. Dítě je trestáno nebo naopak utlačováno. Náprava není v mnoha případech snadná a v nutném případě, kterým je týrání dítěte, je důležitý zásah sociální péče. Dále Vocilka uvádí, že u výchovy zanedbávající se také jedná nejčastěji o skrytou formu, která postihuje především rodiny na nižší socioekonomické úrovni či přistěhovalce z jiných kultur. Děti z rodin zanedbávající výchovu a péči jsou odkázány samy na sebe. Největším problémem je školní prospěch. V tomto případě zasahuje orgán péče o dítě, který dohlíží na rodinu, nebo je dítě rodičům odebráno a umístěno do dětského domova. I v tomto případě odkazujeme na tzv. sanaci rodiny, která je zmíněna výše. (Vocilka, 1999, str. 28-29). Mezi druhé typy výchovných stylů patří dle některých autorů (např. Výrost, Slaměník, 1998, str. 246-249, Matoušek, 2003 str. 137) výchova perfekcionistická, kdy jsou na dítě kladeny příliš velké nároky nebo výchova hyperprotektivní, kdy je naopak dítě veškeré zátěže zbavováno a není mu dovoleno za sebe rozhodovat. K následkům těchto typů výchovy můžeme zařadit agresivní chování dítěte vůči rodičům a hledání různých aktivit, kdy rodiče nemají dozor nad dítětem. Nejčastěji se tak děje ve škole, kde se řadí do různých skupin a part. V některých případech je dítě naopak utlumené a stává se terčem šikany.

Shrneme-li to, tak do dětských domovů se tedy mohou dostat děti s kázeňskými problémy, jako reakcí na příliš projektivní výchovu rodičů.

Nízká sociální úroveň rodiny

Problémem nízké sociální úrovně rodiny je finanční stránka. Rodiče nejsou schopni zajistit dítěti základní potřeby pro život z důvodu ekonomické situace rodiny. V tomto případě dětské domovy dokážou takového jedince zajistit z materiálního hlediska, ale také mu zajistit lepší vývoj.

Opět zde odkážeme na systém sanace rodiny, kdy se před odebráním dítěte z rodiny stává snaží rodině pomoci zvládnout jejich tíživou situaci.

Trestná činnost

Do této skupiny příčin umístování dětí do dětských domovů můžeme zařadit opakovanou či jednorázovou trestnou činnost, kterou páchají jeden nebo oba rodiče a díky níž jsou umístěni do nápravného zařízení. Následkem toho dochází k rozpadu rodiny. Dítě je ohroženo také po stránce morálního vývoje. Nejedná se zde o trestnou činnost samotných dětí, jelikož, do dětských domovů jsou umístovány děti bez větších kázeňských problémů. Děti, které by samy páchaly trestnou činnost, jsou, umístovány do dětského domova se školou, o němž zde hovořit nebudeme.

Po zjištění konkrétní příčiny umístění dítěte do dětského domova, musí vychovatel, který mu má nyní zastoupit jeho rodiče, zvolit adekvátní přístup tak, aby s dítětem navázal pozitivní vztah, aby ho dokázal povzbudit a podpořit v jeho nelehké životní situaci. Proto je nutné, aby se vychovatel v dětském domově orientoval i v oblasti vývojové psychologie a ve zvláštích lidské, převážně tedy dětské, psychiky. Všechny výše zmíněné příčiny odebrání dětí z rodin jsou psychicky velmi náročné i pro dospělého jedince, natož pak pro dítě, jehož psychika se teprve vyvíjí. Následující téma je tedy s tím předchozím velmi úzce spjato.

2.2 Možný vliv umístění dítěte do dětského domova na jeho psychiku

Než se zaměříme na problémy, které může umístění do dětského domova dítěti po psychické stránce způsobit, je nutné se zevrubně seznámit s tím, jak se dítě po psychické stránce, vzhledem k jeho vývoji, rozvíjí. Z hlediska výchovné práce s dětmi je též důležité, aby samotní vychovatelé byli obeznámeni s problematikou vývoje jedince. Každé vývojové období je specifikováno rozdílnými požadavky na přístup k osobnosti jedince v následující podkapitole uvedeme pouze stručný přehled vývojových rozmanitostí.

2.2.1 Citové potřeby dítěte z hlediska vývojové psychologie

Psychický vývoj dítěte a jeho jednání je v raném dětství podmíněno především jeho vrozenými a dědičnými vlastnostmi, které mohou nabývat odlišného charakteru postupně s přibývajícím věkem, kdy se začíná projevovat vliv výchovného a sociálního

prostředí na dítě. Výsledkem jsou vlastnosti osobnosti, které jsou dány jednak vrozenými vlastnostmi, ale současně působením výchovného prostředí, které významným způsobem ovlivňuje vývoj osobnosti dítěte. Prostřednictvím nových situací a způsobem jejich zpracování se vyvíjí individualita osobnosti, kterou se člověk odlišuje od ostatních lidí. (Šnýdrová, 2008, str. 87).

Psychický vývoj dítěte v kojeneckém, batolecím a předškolním období

Kojenecké období spadá do věku 2 až 12 měsíců. V tomto období je vývoj velmi rychlý. Jedná se tedy spíše o vývoj tělesný. Dítě v prvním roce života udělá svůj první krok, řekne své první slovo, rozvíjí se reflexy. (Říčan, 2014, str. 95). Kojenec v tomto období je velice připoután k matce, ke svému okolí, k domovu. Dítě začíná mít v tomto období touhu citově se připoutat. Je proto velmi důležité, aby ve svém okolí našlo někoho takového. U dětí s ústavní výchovou nastává problém, pokud se dítě ocitá v tomto období v ústavní péči, nemohou mu lidé kolem něj nahradit laskavou náruč matky a navodit tolik důležitý pocit bezpečí. Jako alternativa za chybějící matku je vhodné svěřit péči o dítě jedné sestře, která o dítě pečuje a věnuje mu náležitou pozornost. (Langmeier, Krejčířová, 2006, str. 127)

Období batolecí je ohraničeno věkem 1 až 3 roky. V tomto období dítě začíná mluvit. V prvních etapách zjišťuje, že pro každou věc je nějaké pojmenování, poté začíná mluvit v souvislostech. Důležitou se pro batole stává hra. Hra jedincům rozvíjí v první řadě smyslové vnímání, v druhé řadě fantazii. Dle Říčana se za pomoci hry vyrovnává s různými situacemi, těžkostmi či bezmocností. Nejdůležitější ve hře je samostatnost. Dítě si dokáže hrát samo, samostatně bez spoluúčasti druhých. V batolecím věku se dítě neupíná pouze k matce, ale i k ostatním členům rodiny a dokonce i k vrstevníkům. Dítě zkouší, zda-li je o něj nadále zájem, a to vynucováním si pozornosti. Říčan dále uvádí, že velkou zátěží nebo dokonce problémem se stává odloučení dítěte od matky. Dítě totiž na odloučení reaguje velmi silně. Jedná se o tři stádia. Prvním stádiem je stadium protestu, kde je dítě velmi neklidné, neustále volá matku a vyhledává ji. Druhým stádiem je stadium zoufalství, kde se dítě náhle osamostatňuje a straní se svému okolí. Třetím a posledním stádiem je stadium odpoutání se, při které bývá možnost poskytnutí dítěti náhradní matku, kterou bez velkých potíží přijme. (Říčan, 2014, str. 116).

Předškolní období je v rozmezí věku 3 až 6 let, kdy 6 let je označováno za hranici zralosti jedince pro nástup do školy. Dítě je velmi zvědavé a často slýcháme

otázku „proč?“. Rádo vyhledává společnost, hra tedy není již samostatná, bývá kooperativní. Dítě získává roli buď vůdčí, nebo podřízenou. Tím si uvědomuje svou roli ve společnosti. Z citové stránky můžeme zmínit, že dítě v předškolním období dokáže být velmi empatické. Jedinec se dokáže vcítit do druhého a společně přivolat pomoc při problému nebo druhého svými slovy ukonejšit. (Říčan, 2014, str. 122).

Psychický vývoj dítěte v mladším školním věku a starším školním věku

Mladší školní věk je vymezen věkem 6 až 11 let. Spodní hranice 6 let nám značí nástup do povinné školní docházky, věk 11 let bývá věkem, kdy se ukončuje 1. stupeň školní docházky. Jedinci cítí a tolerují autoritu dospělých a přijímají i bez větších problémů jejich názory. Začínají se vytvářet herní skupiny dělené podle zájmu a charakteru. Jak uvádí Berková ve své práci, zvláště v této oblasti můžeme vnímat nedostatky u dětí přicházejících do dětských domovů s narušeným sociálním rozvoje, především adaptačním. Sebevědomí je snižené či naopak zvýšené. K vychovatelům jsou jedinci nedůvěřiví a špatně se přizpůsobují ve skupině. Chování je agresivní, sobecké a někdy se objevuje i nesamostatnost. (Berková, 2015, str. 19).

Starší školní věk je vymezen do období 11 až 15 let. Z hlediska sociálního rozvoje se jedinci snaží o rovnost vztahů s dospělými. Jejich chování tomu bohužel neodpovídá. V tomto věku jsou jedinci velmi kritičtí k autoritám ve škole, vychovatelům v dětských domovech či k rodičům. Začínají se utvářet kolektivy vrstevníků. Někteří jedinci zaujímají vůdčí typ ve skupině, jiní se naopak podřizují. (Říčan, 2014, str. 189).

Psychický vývoj adolescentů

Adolescenci můžeme vymežit věkem 15 až 20 let. Ovšem rozmezí je různorodé a nemůžeme ho brát za směrodatné. Hranice okolo věku 15 let zahrnuje nástup na střední školu, zatímco hranice 20 let je velmi variabilní. Někteří jedinci totiž v 18 letech končí studium, zatímco jiní ve studiu stále pokračují. Tudíž u některých můžeme hovořit o adolescenci, u druhých již o dospělosti. Kritickou hranicí v adolescenci se stává přechod na střední školu. Přechod vyvolává obavy nejen z těžkého učiva, ale především z nového prostředí a kolektivu. Protože navazování nových vztahů je pro některé jedince lehké, ale naopak pro jiné velmi náročné a stává se velkou obavou. Taktéž se vyvíjí potřeba partnerství. Adolescenti nahlíží na vztahy jako na dlouhodobé a trvalé.

Nyní jsme se již zhruba seznámily s obtížemi, které na děti čekají vzhledem k jejich psychickému i fyzickému vývoji. V případě, že je dítě z rodiny odebráno a umístěno do dětského domova na jeho křehkou psychiku útočí ještě náročnější zkoušky. V následující části této kapitoly se budeme věnovat psychické deprivaci, která právě dětem z dětských domovů hrozí.

2.2.2 Psychická deprivace u dětí, které jsou odebrány z rodiny

Děti, které jsou rozhodnutím soudu zařazeny do ústavní výchovy, mohou být ohroženy ve svém tělesném rozvoji, v menší míře, ale i psychickém rozvoji. Ten je pro budoucí život velmi důležitý. Musíme dbát na to, aby nedocházelo k markantním odchylkám od běžného vývoje. Psychická deprivace je problém, který postihuje ve velké míře právě děti žijící ve špatně fungující rodině. Špatně fungující rodinou je myšlena rodina, ve které nedochází k uspokojování základních psychických potřeb. O psychické deprivaci se tedy často mluví v souvislosti s ústavní výchovou. Matějček uvádí definici psychické deprivace takto: „*psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře po dosti dlouhou dobu.*“ (Matějček, 1997, str. 13).

Psychická deprivace se tedy projeví tím, že jedinec v důsledku dlouhodobého neuspokojování svých psychických potřeb, nebude schopen přizpůsobit se situacím, které jsou v této společnosti běžné. Dále se psychická deprivace projevuje sociálními provokacemi v podobě domáhání se pozornosti, agresivními projevy. Často jsou projevy deprivace skryty v pasivitě a nedostatečné iniciativě dítěte. (Langmeier, Matějček, 2011, str. 143).

Jak dále uvádí Langmeier: Deprivaci způsobuje nedostatečné citové zázemí rodičů, především chybějící vztah s matkou. Deprivace vzniká, pokud matka dítě nepřijímá, nemá o něj zájem, zanedbává je nebo k němu má nepřátelský postoj. Děti, o které se rodiče nechtějí starat a přicházejí do dětského domova z tohoto důvodu, často tyto znaky deprivace vykazují. Deprivaci provází opoždění intelektového vývoje a řeči. Velké problémy tyto děti mívají v komunikaci především s vrstevníky, což následně ovlivňuje jejich začlenění do společenských aktivit dětského kolektivu. (Langmeier, Matějček, 2011, str. 157).

Vychovatelé v dětských domovech se setkávají s dětmi, které jsou psychickou deprivací postiženy v různé míře. Jejich úkolem je snažit se tuto deprivaci eliminovat

a zajistit dětem prostředí, které je bude naplňovat a v němž nebudou pocity deprivace zažívat. Je to tedy práce velmi náročná a vyžaduje velké odborné zkušenosti jednotlivých vychovatelů.

V této kapitole jsme se tedy seznámili s jednotlivými příčinami, které mají za následek umístění dítěte do dětského domova. Jak jsme se dozvěděli, většina z nich je zapříčiněna špatnou situací v rodině, více či méně závažnou. Také jsme se zevrubně seznámili s psychickým vývojem dětí, které jsou právě nevhodným zacházením ze strany rodičů ohroženy. A kapitolu jsme uzavřeli problematikou psychické deprivace, se kterou se vychovatelé v dětských domovech nezdávka setkávají. Všechny tyto informace jsou pro vychovatele stěžejní při práci s dětmi, které jim byly svěřeny do péče. Shrňme-li to, je nutné, aby se vychovatel v dětském domově důkladně seznámil s prostředím, ze kterého dítě pochází, aby byl obeznámen s tím, jak funguje dětská psychika a na jakém vývojovém stupni se momentálně dítě jemu svěřené do péče nachází a zároveň byl připraven na reakce, které může u dítěte odebrání z rodiny vyvolat.

2.3 Pomoc klientům při opuštění dětského domova

Pokud dítě, které je umístěné v dětském domově, dovrší 18 let, resp. dostuduje, opouští půdu dětského domova. Na tuto situaci se snaží vychovatelé klienty postupně připravovat. Obecně lze říci, že se klienti připravují na život ze tří různých hledisek: materiálního, sociálního a pracovního. (Výroční zpráva 2016, [online])

Mezi pomoc materiální řadíme pomoc materiální, příp. finanční, kterou dětský domov poskytuje v souladu s legislativou až do výše 25 000 Kč. S tím souvisí i důležitý rozvoj finanční gramotnosti: obstarání vlastního bankovního účtu, manipulace s platební kartou, atd. Vzdělávání v této oblasti podstupují děti většinou již od věku 15 let v rámci různých projektů. (Výroční zpráva 2016, [online])

Do sociální a pracovní pomoci můžeme zařadit pomoc s hledáním bydlení, pomoc s hledáním zaměstnání, popř. nahlašování na úřad práce atd.

Dětský domov nabízí vždy pomoc svým klientům v tíživé životní situaci i po opuštění dětského domova opět v souladu s legislativou. (Výroční zpráva 2016, [online])

3 Role vychovatele v dětském domově

Z předchozích kapitol je patrné, že vychovatel v dětském domově funguje jako náhradní rodič pro děti, které byly „násilně“ vytrženy z rodiny biologické. Jeho úkolem je tedy zastávat všechny role, které běžně zastává v rodině rodič. Vychovatel je tedy pro děti vzorem i oporou, psychologem i pedagogem, hlídačem i pečovatelem a v podstatě matkou i otcem v jedné osobě. Nikdy ovšem nemůže dítěti jeho matku či otce nahradit na 100 %, to není a nemělo by být možné. Děti by si měly zachovat kladný vztah ke svým biologickým rodičům, cílem všech institucí není rodinu rozvracet a ničit, ale snažit se pomoci jí překonat těžká období.

Je zajímavé se seznámit i s názory, jak na povolání vychovatele nahlíží okolní svět, například internetové stránky Průvodce světem povolání. Úkolem vychovatele je podle těchto stránek „*vychovávat popř. vzdělávat děti a dospívající mládež mimo rámec školy, tj. např. ve školní družině, v domově mládeže, v dětském domově apod., celkově rozvíjet jejich osobnost, zájmy popř. schopnosti. Pracovními činnostmi jsou - organizace celkového režimu v příslušném výchovném zařízení, provádění kontroly jeho dodržování - organizace činnosti dětí v jejich volném čase - rozvíjení některých schopností a vloh dětí prováděním různě zaměřených činností (tělesně, duševně, hudebně, výtvarně, řemeslně i jinak), vedení různých zájmových kroužků - organizace výletů a poznávacích akcí - organizace kulturních akcí - sledování a posuzování vlastností dětí, jejich postojů a názorů - speciální věnování se některým jednotlivým dětem - rady, příp. jiná pomoc při řešení osobních problémů dětí - řešení kázeňských přestupků - vedení potřebné agendy o jednotlivých dětech - vykonávání služeb v rámci provozu příslušného výchovného zařízení. Někdy může být vychovatel zaměřen na děti vyžadující zvláštní péči - jeho působištěm pak jsou především diagnostické ústavy a další zařízení s dětmi vyžadujícími zvláštní péči. Povolání je vykonáváno v učebnách a další místnostech, školních zahradách, kulturních zařízeních, sportovních hřištích, pokojích, společenských místnostech apod. - bez nepříznivých vlivů pracovního prostředí, kromě (jen v některých případech) občasných služeb o víkendech nebo v noci a občasného vystavení měnícímu se klimatu. Je samozřejmě třeba počítat s problémovými dětmi. Pracovními prostředky mohou být např. psací a kreslicí potřeby, výpočetní technika, obrazová a zvuková technika a hlavně mluvené slovo.“ (Vychovatel. Průvodce světem povolání [online]) Jak se zdá činnost vychovatele je*

velmi různorodá a naplňuje veškerý volný čas dětí, které jsou do péče vychovatele svěřeny. S určitostí můžeme říct, že se Průvodce světem povolání nemylí.

Při práci v dětském domově se většinou střídají dva vychovatelé u jedné rodinné skupiny. V ideálním případě muž a žena, aby děti získávaly jak mužský, tak i ženský vzor a asistenti vychovatele, kteří dochází do zařízení na noc jako noční vychovatelé. Úkolem vychovatele je vytvořit si s dítětem vztah, aby mu dítě důvěřovalo a cítilo se v bezpečí. Je důležité, aby vychovatel byl ke všem spravedlivý, nedělal rozdíly mezi dětmi a aktivně je rozvíjel. Dále dbá o pořádek rodinné skupiny, připravuje stravu a pomáhá dětem připravit se do školy. Jedná se o mnoho činností, které vychovatel musí vykonávat, což může mít za následek, že nemá dostatek času věnovat se dětem a jejich problémům. (Škoviera, 2007, str. 92).

Škoviera dále uvádí, že je důležité si uvědomit, že rodinná skupina v dětském domově nemá nahrazovat rodinu biologickou, tak ani vychovatel nemá za úkol dítěti nahradit rodiče. *„Jeho funkce je spojená jednak s organizací skupinového života, v níž by měly být vyváženy skupinové a individuální zájmy dětí, jednak v přijetí dítěte i s jeho individuálním životním traumatem. Provádí dítě během jeho vyrovnávání se s minulostí, při řešení jeho aktuálních problémů i při hledání východisek do budoucnosti.“* (Škoviera, 2007, str. 109).

Jelikož je dětský domov pod správou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, je i jeho zaměstnanec, tedy vychovatel, brán z pohledu pedagogického pracovníka. Čili jeho pracovní poměr v dětském domově se řídí Zákonem č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících. Vychovatelé tedy musí dle platné legislativy splňovat odborné kvalifikační předpoklady. Po prostudování příslušného zákona je nám patrné, že vychovatel v dětském domově nezíská potřebnou kvalifikaci vzděláním nižším než vyšším odborným. (Zákon o pedagogických pracovnících. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online])

3.1 Charakteristika role pedagoga - vychovatele v dětském domově

Co je úkolem vychovatele v dětském domově výstižně shrnuje Sekera, který uvádí, že *„mezi hlavní činnosti vychovatelů v institucích ústavní výchovy počítáme výchovu a vzdělávání, terapii, diagnostiku, reedukaci a resocializaci dětí a mládeže většinou nějak sociálně hendikepované a často obtížněji vychovatelné. Nesmíme*

zapomínat také na činnosti spojené s běžným denním režimem, jako jsou starost, péče nebo jen dohled nad dětmi a mládeží.“(Sekera, 2009, str. 38).

Konkrétnější organizace péče o děti v dětském domově je specifikována ve vnitřních řádech zařízení, kde si každé zařízení stanoví povinnosti a pravomoci jednotlivých pracovníků. Vnitřní řád jsou povinna vypracovat všechna tato zařízení a jeho schválení potvrzuje příslušný zřizovatel. Pro stanovení cílů výchovně vzdělávacích činností dětských domovů jsou podstatné příslušné rámcové vzdělávací programy, kde jsou stanoveny dovednosti a vědomosti, kterých mají děti v určitém věku dosáhnout.

Pro představu uvádíme výňatek z organizačního řádu Dětského domova ve Vrchlabí: „*Pedagogičtí pracovníci:*

- *vykonávají výchovně vzdělávací činnost s přihlédnutím k ochraně dětí před riziky poruch jejich zdravého vývoje,*
- *vychovávají děti ve smyslu vědeckého poznání a v souladu se zásadami vlastenectví, humanity a demokracie,*
- *dodržují výchovné plány, organizační předpisy a předpisy k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a při výchově,*
- *dále se vzdělávají, a to v samostatném studiu nebo v organizovaných formách dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků,*
- *vykonávají dohled nad dětmi podle zvláštních předpisů a pokynů ředitelky,*
- *zachovávají mlčenlivost o skutečnostech týkajících se osobních údajů dětí,*
- *informují osoby odpovědné za výchovu o výsledcích jejich vzdělávání, v případě nezletilých též jejich zákonného zástupce a spolupracují s nimi,*
- *spolupracují se školním metodikem prevence, případně se zařízeními pedagogicko-psychologického poradenství a orgány sociálně právní ochrany dítěte.*“ (Organizační řád. [online])

Z uvedeného vyplývá, že nejdůležitější rolí vychovatele v dětském domově je role výchovná. Kromě toho ale nesmějí vychovatelé zapomínat ani na vzdělání, a to nejen dětí, ale i své vlastní. Dětský domov má za úkol poskytnout zázemí, ať už přechodné nebo trvalé, dítěti, které bylo rodině odebráno. Dětský domov plní úkoly jako

školské výchovné zařízení a zároveň, na straně druhé, nahrazuje dětem rodinu. Práce vychovatele spočívá především v práci se skupinou dětí. Skupina dětí v rodinné buňce je smíšená. Tudiž je na vychovatele kladen nárok ve znalostech biologických, psychických a sociálních zvláštností dětí, a to v různých věkových kategoriích. Ideální by bylo, kdyby se vychovatel stal pro děti tzv. vzorem. Vychovatel poskytuje dětem informace o světě, ovlivňuje jejich estetické postoje. Můžeme říci, že se stává zdrojem jejich citových prožitků

Pro srovnání se můžeme podívat na to, jaké činnosti vykonává vychovatel/pedagog v dětském domově v zahraničí. Jako příklad uvedeme činnosti, které vykonává pedagog v dětském domově v Záhřebu, hlavním městě Chorvatska, kde jsou umístěny děti ve věku od 14 do 18 let, tedy děti, které navštěvují střední školu. Pedagog v tomto konkrétním dětském domově se stará o ranní vstávání dětí, o to, aby se nasnídaly a v pořádku se dostaly do školy, je v kontaktu s vedením školy, doprovází děti k lékaři, psychologovi či psychiatrovi. Jeho cílem je především mluvit s dětmi, poznat je, jejich potřeby a jejich denní rytmus. (*CHILD PROTECTION HUB FOR SOUTH EAST EUROPE* [online]). Je tedy zřejmé, že náplň práce vychovatele v českém dětském domově je dosti podobná i práci vychovatele v chorvatském dětském domově.

3.2 Osobnost pedagoga – vychovatele v dětském domově

Ze Zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních je patrné, že než je vychovatel přijat jako zaměstnanec do dětského domova, musí projít psychologickými testy. (Zákon 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. [online]) Svoji psychickou způsobilost musí dokázat jednak před nástupem do povolání, tak i v průběhu výkonu profese.

Tato povinnost je vychovatelů ukládání i z důvodu, že jsou „*na osobnost pedagoga ve výchovných zařízeních v určitých ohledech kladeny mnohem větší nároky, a to především ve vztahu k jeho přirozené autoritě, podložené nejen vysokou frustrační tolerancí a odolností vůči stresovým a konfliktním situacím, vyžadujícím mnohdy rychlá a racionální rozhodnutí, ale vysokou dovednost v sociální komunikaci a schopnosti citlivě vnímat sociální dění.*“ (Janský, 2014, str. 140).

Postoje pedagoga (vychovatele) musí „*zcela přirozeně a srozumitelně vyjadřovat zájem, ochotu a připravenost pomoci.*“ (Janský, 2014, str. 140). Pro zvládnutí profesních

nároků, pro bezpečnost dětí i zaměstnanců, má klíčový význam schopnost komunikace, empatie i předvídání vzniku možných konfliktních situací. Důležité diagnostické údaje umožňuje získávat citlivě projevovaný pozitivní vztah k dětem. Ten napomáhá i v navazování vztahu s problémovými jedinci. V práci vychovatele se svěřenými dětmi nestačí jen kladení požadavků, kontrola a dohlížení, protože bez navázání právě osobního vztahu mohou naopak mnohé střety a konflikty vyostřit. (Janský, 2014. str. 186)

„K důležitým osobnostním i profesním charakteristikám patří také důslednost, bez které je nemožné zakotvit žádný výchovný režim.“ (Janský, 2014, str. 238).

Z uvedeného je patrné, že při práci s dětmi nesmí vychovatel zapomínat ani sám na sebe. Všimnout si změn, které u něho mohou nastat vzhledem k jeho práci, ale i případným nevyřešeným problémům v jeho vlastní rodině.

Z poznatků prostudované literatury, obzvláště pedagogické psychologie, můžeme vyvodit tři základní vlastnosti vychovatele: rozvážnost, trpělivost a kritičnost. Vychovatel má být schopen dešifrovat např. vzniklou situaci v rodinné skupině, brát na vědomí různé alternativy řešení a na základě všech podnětů provést konečné rozhodnutí. S tím jde ruku v ruce zmíněná kritičnost, protože vychovatel, pedagog, soudí objektivně, nikoli subjektivně. Musí být tedy zdravě kritický ke specifčnosti osobnosti dítěte a jeho diagnóze. Třetí vlastností byla zmíněna trpělivost. Jelikož se jedná o práci s dětmi, které se rozvíjí a hledá odpovědi na různé otázky, vychovatel musí být velmi trpělivý ve vysvětlování dětem právě to, čemu ony samy nerozumí.

Mezi další vlastnosti, které jsou u vychovatele žádoucí můžeme zařadit také ty, které uvádějí internetové stránky Průvodce světem povolání. *„Předpokladem pro úspěšný výkon povolání je absolvování pedagogicky zaměřeného studijního oboru, vztah k dětem a mládeži, autorita, schopnost improvizovat, organizační schopnosti, kultivovaný zjev a vystupování, schopnost slovně formulovat, dobrá paměť. Nevhodné pro občany s poruchami komunikačních schopností a vadami řeči, recidivujícími psychickými poruchami“.* (Průvodce světem povolání [online])

„V pedagogické literatuře se často uvádějí požadavky na osobnost pedagoga. Patří mezi ně: požadavky na vědomosti pedagoga, mezi které patří filosoficko-politické vzdělání - všeobecné, odborné vzdělání – obsah učiva, aby věděl, co má učit, v jaké posloupnosti, pedagogicko-psychologické vzdělání, didaktika učebního předmětu, psychologické disciplíny pro učitele, všeobecné vzdělání učitele. Požadavky na osobní

vlastnosti pedagoga, které jsou charakterové – volní vlastnosti, pracovní – důslednost, temperamentové, citové – trpělivost, společensko-charakterové – kladný vztah k dětem. Požadavky na chování pedagoga nejen ve škole, ke kolegům, žákům, rodičům, nadřízeným.“(Ucební_material__Pedag._psychologie.doc.[online]). Zde se hovoří především o učitelích, ale odhlédneme-li od čistě výukových požadavků na osobnost pedagoga se většina vlastností vztahuje i na osobnost vychovatele. Vychovatel by měl děti všestranně rozvíjet. To znamená rozvíjet osobnost dítěte po všech jejích stránkách. Na vychovatele je proto kladen obrovský nárok, stejně jako na vychovatele v různých výchovných zařízeních. (Janský, 2014, str. 11).

Již z nároků, které jsou na vychovatele kladeny ještě před nástupem do zaměstnání je patrné, že je toto povolání na osobnost jedince velmi náročné. Ne každý člověk může toto povolání vykonávat, a ne každý vychovatel u tohoto povolání vydrží dlouhodobě. Bohužel není tato profese dostatečně finančně ohodnocena. Tyto všechny poznatky nám dokládá odborná literatura. Jak vychovatelé sami vnímají svůj úkol v dětském domově se pokusíme objasnit v praktické části, kde se budeme věnovat rozhovorům právě s vychovateli, kteří pracují v dětských domovech.

3.2.1 Kompetence vychovatele v dětském domově

„Vychovatel by měl disponovat řadou osobnostních vlastností, dovedností, sociálních dovedností, schopností, měl by ovládat své emoce apod., jelikož je v zařízení právě tím dospělým, s nímž tráví klient nejvíce času.“ (Sekera, 2009, str. 38) Čili měl by mít jisté kompetence. Jedná se o kompetence, neboli dovednosti, které by měl každý pedagogický pracovník mít, ať už se jedná o učitele na základní, střední či vysoké škole, vychovatele ve školní družině či právě vychovatele v dětském domově. Jsou součástí vychovatelovy osobnosti, některé si sebou již nese a jiné získává časem, vzděláním a především zkušenostmi.

Bohužel existuje v tomto případě terminologická nejednotnost, nás ovšem zaujalo dělení, které ve své publikaci uvádí Lazarová (2005).

První skupinou kompetencí jsou kompetence k učení a výchově, přičemž vychovatelů v dětských domovech se budou dotýkat především ty k výchově, i když by zvládat i ty kompetence k učení. Mezi tuto skupinu řadí Lazarová psychopedagogické kompetence (které jsou zaměřené na podněcování dětí k učení), komunikativní kompetence a diagnostické kompetence. Do druhé skupiny patří osobnostní kompetence, zde můžeme uvést např. tvořivost, flexibilitu, empatii nebo psychickou

vyrovnanost. A ve třetí skupině jsou rozvíjející kompetence, sem můžeme zařadit adaptivní kompetence, informační kompetence, výzkumné kompetence, sebereflektivní kompetence a autoregulační kompetence. (Lazarová, 2005, str. 23). Díky adaptivním kompetencím je vychovatel schopen přizpůsobovat se změnám ve společnosti a tyto změny pak prezentovat svým svěřencům, dále je díky těmto kompetencím vychovatel schopen přizpůsobit se nečekaným situacím, které mu jeho povolání může přinést. S tím souvisí i informační kompetence. Žijeme v domě, kdy jsme informacemi přímo zahlceni, ne všechny informace jsou pro nás ovšem přínosné. Úkolem vychovatele je, aby se dokázal v kvantu informací orientovat a zároveň pomohl s orientací v množství informací i svým svěřencům. Kromě orientace v samotných informacích, musí vychovatel zvládat tzv. držet krok i s moderními informačními technologiemi, což není lehký úkol, jelikož zažíváme v tomto oboru pokrok téměř každý den. A držet krok musí vychovatel i s aktuálními trendy ve vědě a výzkumu, není přípustné, aby při své práci využíval zastaralých metod.

Sebereflektivní a autoregulační kompetence jsou zaměřeny na samotného vychovatele. Jak už jejich název napovídá jde o činnosti, které vychovatel provádí sám u sebe. První z nich, sebereflexe, se týká především metod, které vychovatel při své práci používá. Jde o činnost, při níž se zamýšlí, zda metody, které používá jsou vhodné či nikoli, nebo zda má začít používat metody jiné. Zda jsou tyto metody ku prospěchu dětí, které mu byly svěřeny, či nikoli. Cílem těchto činností je uvědomění se případných chyb, kterých by se vychovatel mohl dopustit. Autoregulace se týká spíše vychovatele samotného než jeho metod. Zde si vychovatel všímá svých pocitů, přemýšlí nad tím, zda by mohl svoji práci dělat lépe a co ještě může dětem nabídnout.

Tyto základní kompetence by měl mít každý pedagogický pracovník. Na jaké úrovni, to už je něco jiného. V průběhu své praxe by se měl ovšem v každé kompetenci zdokonalovat, analyzovat a třídit své znalosti a dovednosti a to vše především ve prospěch dětí, které mu byly svěřeny do péče, jelikož on je ten, kdo tyto děti vychovává, je jim vzorem a předává jim své zkušenosti a dovednosti.

Jak uvádí Sekera, „*sestavit seznam kompetencí (...) vychovatele, respektive schopností, dovedností vědomostí potřebných pro výkon profese vychovatele, je nesený úkol.*“ (Sekera, 2009, str. 53). Dle něho je spíše důležitější zaměřit se na požadavky, které na osobnost klade samotné povolání vychovatele v dětském domově, a to prostřednictvím činností, které vychovatel bude vykonávat.

3.3 Úskalí práce vychovatele v dětském domově

„Hlavním východiskem i prioritou pro všechna školská zařízení musí být princip pomoci a ochrany dítěte, nikoliv prvoplánový trest, spojený se společenskou diskriminací.“ (Janský, 2004, str. 95). V první řadě je tedy na vychovatelích, aby dětem zajistili bezpečné prostředí, které bude prosto stresu, a naopak plné pozitivních vztahů, kde mohou rozvíjet svoji schopnost sociální komunikace a uvědomit si svoji roli ve společnosti. Děti, které opouštějí ústavní výchovu by totiž měly odcházet připravené postavit se na vlastní nohy.

S tímto nelehkým úkolem je spojena celá řada úskalí a problémů, které musí vychovatelé v dětských domovech řešit. Pomoci jim může v první řadě navázání pozitivního vztahu mezi vychovatelem a dítětem umístěným do dětského domova. Ten velmi usnadní vychovatelům snahu o zlepšení psychického stavu dítěte a zmírnění důsledků psychické deprivace. A aby tohoto bylo dosaženo je nutné stanovit určitá pravidla, která budou dodržovat jak děti, tak vychovatelé. Čili jedná se o stanovení hranic a mantinelů, které nelze překročit. Tyto tři aspekty práce vychovatele v dětském domově si nyní podrobněji rozebereme.

3.3.1 Navázání důvěry

„K tomu, aby se nám dítě otevřelo, musí mít jistotu, že jeho důvěru nezneužijeme. Naši důvěryhodnost si proto potřebuje ověřit, jinými slovy otestovat. Jedním ze způsobů, jak to dělá, je záměrné provokování násilí pomocí vzdorovitého, neukázněného chování. Může nám třeba vulgárně nadávat, vysmívat se nebo nás otevřeně urážet. Výsledek „testu“ záleží na tom, nakolik jsme schopni jeho útoky „přežít“ a dáme mu jasně najevo, že ho navzdory jeho chování neodsuzujeme, ale naopak přijímáme, máme reálnou šanci stát se pro něj prvním „bezpečným objektem“, čili jakousi pevností, která by mu poskytla ochranu v situaci ohrožení.“ (Pöthe, 1999, str.68). Pokud se k dítěti, i přes jeho agresi, vychovatel chová mile, může se, cítit toto dítě nejistě a vychovateli jeho klidný přístup nevěřit. Což je podle Pötha způsobeno předchozími zkušenostmi s dospělými. Vychovatel v těchto případech nesmí ztratit trpělivost ani v případě, že dítě se svým „testováním“ nepřestane, a naopak ho bude stupňovat. Podle Pötha totiž časem dítě vychovateli uvěří a může se mu začít i svěřovat se svými trápeními. Pokud k tomuto dojde a dítě se vychovateli otevře, měl by mít na

zřeteli, že v tu chvíli musí svoji pozornost 100 % věnovat dítěti a nenechat se ničím vyrušit, jinak by mohl těžce získanou důvěru dítěte ztratit. (Pöthe, 1999, str. 68-70).

„Citlivě projevovaný pozitivní vztah k dětem významně pomáhá v navazování kontaktu i s velmi problémovými jedinci a současně umožňuje získávat důležité diagnostické údaje.“ (Janský, 2014, str. 140). K tomu, aby se dítě vychovateli otevřelo a svěřilo v takové míře, že by z rozhovoru mohl vychovatel čerpat diagnostické údaje, je zapotřebí především trpělivost, empatie a umění klást vhodně zvolené otázky. Kromě zajištění klidu by měl při takových důvěrných rozhovorech vychovatel znát aktuální psychický stav dítěte a také by měl být dokonale seznámen se situací v jeho biologické rodině.

Bez navázání důvěrného vztahu mezi vychovatelem a dítětem, které bylo násilně odebráno z rodiny a umístěno mezi absolutně cizí lidi, není možno s dítětem dále pracovat. A vychovatel funguje spíše jako dohlížitel a ne jako terapeut, který by měl dítěti pomoci překonat jedno z nejtěžších období v jeho životě. Navázání důvěrného vztahu tedy považujeme za stěžejní úkol při výkonu profese vychovatele v dětském domově a pokud se to vychovateli podaří, může se pokusit o zlepšení psychického stavu dítěte.

3.3.2 Rozvoj dětí po psychické stránce

Dítě, které bylo odebráno z rodiny a umístěno do dětského domova může zažívat pocity nejistoty, mnohdy i viny za to, že nemůže být u svých rodičů a nezřídka je psychicky a emocionálně velmi rozhozeno. Úkolem vychovatele je dítě uklidnit a poskytnout mu pocit bezpečí. Psychicky ho stabilizovat a umožnit mu zažívat pocit úspěchu a radosti. *„Citový vztah je základnou, která se musí rozvíjet a kultivovat celý život a na které se zakotvují další složky osobnosti. Pokud citově deprivované dítě nedosáhne vývojově potřebného stupně emočního rozvoje, nemohou se při jeho výchově efektivně uplatnit ani pozitivní modely chování na úrovni identifikačních vzorů, ani neexistuje dostatečný předpoklad pro pozitivní aplikaci získaných vědomostí, znalostí, informací i dovedností.“* (Janský, 2014, str. 30) Proto je psychický a emoční rozvoj dětí velmi důležitý.

Tento rozvoj ovšem musí probíhat v klidném prostředí, které je plné pozitivních podnětů, kontaktů s vrstevníky, ale i se staršími dětmi a dospělými. *„V takovém prostředí se může přirozeně rozvíjet schopnost sociální komunikace, včetně rozdělení práv, povinností a odpovědností, a na základě kontaktů starších dětí s malými mohou*

vznikat a kultivovat se rodičovské postoje a mechanismy ochrany dítěte, nutné pro pozdější plné začlenění do společnosti.“ (Janský, 2014, str. 119).V přirozeném rodinném prostředí, rodiče připravují své děti na samostatný život, ne jinak je tomu i v dětských domovech, kde ovšem tato role připadá vychovatelům.

Snahu vychovat z dětí umístěných do dětských domovů samostatné jedince, kteří chápou odpovědnost za své chování, může podpořit starost o domácího mazlíčka. Ten může být „významným prostředkem a pomocníkem při rozvíjení citovosti, odpovědnosti, tolerance a ohleduplnosti, zvláště u osob s porušenými vztahy k jiným lidem.“ (Janský, 2014, str. 31). Při pořizování vhodného mazlíčka je ovšem nutné brát v potaž případné zdravotní a hygienické komplikace s tím spojené. Kromě rozvoje odpovědnosti může chov domácího zvířete pomoci dětem v rozvoji pozitivních emocí jako je radost a pocit lásky, kterou umí např. pes či kočka dát najevo. I pocity zažívané při mazlení se zvířetem mohou dítěti pomoci vyrovnat se se svými potížemi.

K ustálení dětské psychiky pomáhá, kromě klidného a přátelského prostředí, také stanovení pravidel chování, které všem dodají jistotu v případě, že nevědí, jak se mají zachovat.

3.3.3 Důslednost při výchově dítěte

Pro získání pocitu jistoty, který je pro děti velmi důležitý, je nutné stanovit dětem hranice, které je nutné důsledně dodržovat. „Mnohé těžkosti při výchově dětí, které můžeme pozorovat všude, spočívají v nedostatečném vymezení hranic.“ (Rogge, 2013, str. 29) Pokud jim rodina nebyla schopna poskytnout dostatečné vymezení, co je správné a co ne, co se dělat může a co ne, je nutné toto dětem vštípit co nejdříve po příchodu do dětského domova. V dnešní době přemíry informací děti nevědí, které jsou pro ně dobré a které nikoli a vybírají si z nich jen ty, které jim vyhovují. Většinou dokonale znají svá práva a o povinnosti se moc nezajímají. Jasně stanovené hranice a pravidla jim pomohou se v této problematice zorientovat. John Stuart Mill kdysi prohlásil, že „svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda druhého.“ Svoboda pro děti znamená možnost svobodné volby, láká je dělat si, co chtějí, rozhodovat sami o sobě. „Je proto velmi důležité nezapomínat při výchově i další rozměr pojmu svoboda, který zdůrazňuje princip odpovědnosti za vlastní jednání a je spojen s chápáním svobody jako poznání nutnosti. Tato nutnost může být jak projevem vnějších norem a požadavků, které zamezují svobodné jednání do stanoveného prostoru (...), tak i výslednicí poznání na základě jehož se vytvářejí vnitřní omezení a stanovují osobní cíle

(...).“(Janský, 2014, str. 35) A právě proto je nutné dětem vymezit jasné a jim pochopitelné hranice.

V případě, že dojde k porušení stanovených pravidel, měla by následovat předem domluvená sankce. Tak bude dítě vždy vědět, co ho čeká, pokud pravidla poruší. Ovšem, *„pokud rodiče nebo škola ustoupí ze svých požadavků a dítě není konfrontováno s důsledky svého chování, nejen že se nemůže dostatečně rozvíjet jeho schopnost sebemotivace, ale významně se také zvyšuje riziko jeho disociálního vývoje.“* (Janský, 2014, str. 31). Kromě sankcí je možné stanovit odměny pro ty, kteří naopak pravidla dodržují, je ovšem nutné postarat se o to, aby mezi dětmi nedocházelo k přílišné soutěživosti a rivalitě.

Jako shrnutí tohoto tématu můžeme uvést, že *„vyvážená výchova, kontinuálně vymezující hranice tolerance, je předpokladem k tomu, aby děti veškerá vnější omezení nebo povinnosti (včetně školní výuky) nevnímaly jako neoprávněné porušování svých práv a svobod, na které stále častěji reagují agresivně. Jejich životní cíle nemohou splývat se seberealizací založenou na okamžitém uspokojování individuálních přání a s požadavkem neomezené tolerance aktuálních potřeb.“* (Janský, 2014, str. 35). Proto je stanovení konkrétních a dětem srozumitelných pravidel, které jim jasně určí hranice, které nemohou překročit, tak důležité.

Vychovatel v dětském domově se tedy dětem stará o jejich volný čas, volí činnosti tak, aby je mohl všestranně rozvíjet a pomáhat jim získat stabilitu a jistotu v jejich obtížné životní situaci. K tomu, aby toto zvládl musí splňovat určité osobnostní předpoklady, které vyplývají z charakteristiky tohoto povolání. Ty by mu měly pomoci při navazování vztahů s dětmi, které se cítí nejistě v neznámém prostředí, k tomu, aby jim byl schopen pomoci při řešení obtížných situací i k nalezení stabilního místa v okolním světě.

Doufáme, že se nám podařilo vhodně teoretický uchopit povahu profese vychovatele v dětském domově. Ať už díky stručnému seznámení se s problematikou dětských domovů a jejich ukotvení v zákoně či vyjmenováním některých příčin, díky kterým jsou děti do dětských domovů umísťovány. Dále jsme se pokoušeli pohlédnout na náročnou profesi vychovatele v dětském domově z pohledu psychických obtíží, se kterými se děti potýkají. A v neposlední řadě jsme se dostali k charakteristice samotného vychovatele.

Tímto uzavřeme teoretickou rovinu a v následující kapitole se budeme věnovat praktickému výzkumnému šetření, kde se budeme snažit zjistit důvody, které vedou k tomu, aby si lidé jako své povolání zvolili jednu z pomáhajících profesí, a to samozřejmě profesi vychovatele v dětském domově. Šetření bude probíhat v dětském domově ve Vrchlabí, kde jsme kontaktovali některé jeho zaměstnance, kteří pracují na pozici vychovatele a požádali je o spolupráci.

4 Výzkumné šetření

V úvodu práce byl stanoven cíl poznat důvody, které vedou vychovatele v dětských domovech k tomu, aby se staral o děti rodičů, kteří péči o ně nezvládají. Na základě stanoveného cíle a prostudované literatury jsem stanovila vědecko-výzkumný předpoklad, takto: motivy, které vedou vychovatele k práci v dětském domově budou, vzhledem ke specifičnosti a náročnosti této práce, velmi různé, ale zaměřené na pomoc dítěti. Výsledkem tohoto výzkumného šetření by mělo být poskytnout bližší vhléd do problematiky práce vychovatelů v dětských domovech.

V souladu s cílem práce byla před realizací rozhovoru stanovena hlavní výzkumná otázka (HVO): Jaké jsou motivy vychovatelů vykonávat práci v dětském domově? Hlavní výzkumnou otázku nadále sytí 3 dílčí výzkumné otázky (DVO): Co ovlivnilo rozhodnutí zaměstnanců stát se vychovatelem v dětském domově? (DVO1) Jakým způsobem ovlivňuje práce vychovatele v dětském domově zaměstnance a jejich psychický stav? (DVO2) Pociťují vychovatelé v dětském domově nějaká rizika spojená s touto prací? (DVO3)

Hlavní výzkumnou otázku sytí nadále 10 tazatelských položek. Ty jsem formulovala tak, aby odpovídali cíli práce. Zároveň tvořili scénář polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovor byl v průběhu podle potřeby nadále doplňován.

1. Jaké je vaše vzdělání?
2. Je to vaše "první zaměstnání"? Jaké bylo předchozí?
3. Jak dlouho pracujete jako vychovatel? (původně zde byla i otázka č.4)
4. Utkvělo vám paměti dítě, na které rádi vzpomínáte?
5. Co jste od práce v DD očekávala? Splnila práce vaše očekávání?
6. Co vás vedlo k rozhodnutí začít pracovat v DD?
7. Jak se změnilo vaše postoje k dětem?
8. Má práce v DD nějaká rizika?
9. Naplňuje vás tato práce?
10. Může podle vás DD nahradit dětem domov a rodinu? Měl by či neměl?

4.1 Kvalitativní výzkum

Pro uskutečnění výzkumného šetření jsem zvolila metodu kvalitativního spektra. Hendl uvádí, že kvalitativní výzkum je ten, jehož „výsledků se nedosahuje pomocí

statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace.“ (Hendl, 1999, str. 15). Stručně řečeno, výsledky kvalitativních výzkumů nelze vyčíslit, a tudíž je nelze brát jako statisticky významné a jejich výsledky tedy nelze generalizovat. Mezi cíle kvalitativního výzkumu Hendl řadí popis subjektivního smyslu, způsobů vytváření interakcí a zkoumání konkrétních společenských situací. V kvalitativním výzkumu jde především o porozumění a vysvětlení jevů ve společnosti. (Hendl, 1999, str. 15-16).

Při zpracování kvalitativního výzkumu je důležité dodržovat určité zásady. Mezi tyto zásady patří podle Hendla otevřenost, zahrnutí subjektivity, procesualnost, reflexivita, zaměření na případ, historicita a kontextuálnost, problematizace determinovanosti a interaktivní heuristika. *„Otevřenost kvalitativního výzkumu spočívá v otevřenosti vůči zkoumaným osobám (...), v otevřenosti vzhledem ke zkoumané situaci a také v otevřenosti vůči použitým metodám.*“ (Hendl, 1999, str. 43). V případě šetření v této práci si proto autorka nestanovuje předem žádné hypotézy, nepouští se do spekulací a vytváření dohadů o tom, jak šetření dopadne. Závěry budou učiněné až po analýze jednotlivých odpovědí. Další zásadou je zahrnutí subjektivity, tedy vložení do výzkumu pocity a názory výzkumníka a zkoumaných jedinců. Ze strany autorky rozhodně celé šetření provázela úcta k respondentům. V rámci procesualnosti a reflexivity musí být výzkumník schopen v průběhu celého šetření (tedy procesu) reagovat na změny jak ze strany respondentů, tak na změny ve společnosti a případně na změny u své osoby (tedy musí být reflexivní). Historicita a kontextuálnost znamená platnost šetření v určitou historickou dobu a v určitém kontextu vůči společnosti. Pro tuto práci to znamená, že v průběhu několika let se nálady ve společnosti mohou změnit a i důvody, proč se rozhodnou lidé pro profesi vychovatele v dětském domově se v tomto důsledku mohou lišit od vyzkoumaných výsledků.

4.2 Zvolená metoda výzkumného šetření

„Hlavní třídu metod sběru dat v empirickém výzkumu představuje vyprávění, kladení otázek lidem nebo získávání jejich odpovědí na určitý stimul a zaznamenávání takto vznikajících informací. Dotazování zahrnuje obecně různé typy rozhovorů, dotazníků a používání škál testů. Jmenované metody se mohou použít samostatně jako je tomu v dotazníkových šetřeních nebo v kombinaci s jinými metodami.“ (Hendl, 1999, str. 98). V souladu s Hendlovou teorií byla zvolena metoda rozhovoru, konkrétně strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami. Otázek existuje několik typů, dle Hendla šest. Jedná se o otázky *„vztahující se ke zkušenostem nebo chování, otázky,*

vztahující se k názorům, otázky, vztahující se k pocitům, otázky, vztahující se ke znalostem, otázky, vztahující se k vnímání a otázky demografické a kontextové.“ (Hendl, 1999, str. 106). Dle tohoto výčtu byl sestaven seznam otázek, které jsme respondentům položili.¹

Linhart, ve svém Velkém sociologickém slovníku, popisuje heslo interview jako *„jednou stranou vyvolaný a organizovaný profesionální rozhovor mezi jednou i více osobami, jehož cílem je získání informací. Interview lze chápat také jako řízenou verbální komunikaci, při níž dochází k stimulaci (vyžádání) a přenosu zprávy o předem vymezeném objektu.*“ (Linhart, 1996, str. 365). Linhart dále uvádí, že interview, neboli rozhovor, lze používat v situacích, kdy se snažíme získat informace o psychicky náročnějších tématech. Tedy i v tomto případě, kdy jsou kladeny respondentům otázky, které se zaměřují na jejich osobu, jejich názory a jejich profesi. Dle Miovského je interview většinou prováděno s jedním maximálně třemi respondenty najednou, a to proto, aby nedocházelo k tzv. skupinové dynamice. Podle míry strukturace Miovský interview dělí na nestrukturované, polostrukturované a strukturované. V případě této práce bylo použito polostrukturované interview, jelikož byly předem připravené otázky, které byly jednotlivým respondentům pokládány. (Miovský, 2006, str. 156-157).

Jak již bylo zmíněno, autorka zvolila strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami, který spadá do Miovského kategorie polostrukturovaného interview. Rozhovor s otevřenými otázkami, dle Hendla, *„sestává z řady pečlivě formulovaných otázek, na které mají odpovědět jednotliví informanti. (...) Tento typ rozhovoru se používá, když je nutné minimalizovat variaci otázek, kladených informantovi. Redukuje se tak pravděpodobnost, že rozsah získaných dat se bude mezi jednotlivými rozhovory značně lišit. (...) Data takového interview se snadněji analyzují, protože jednotlivá témata se lehce lokalizují. Struktura informací je dána sekvencí otázek. Tím je také umožněna replikace celého průzkumu v jiném časovém okamžiku a jinou skupinou vědců. Tento typ rozhovoru je vhodný, pokud máme možnost provést rozhovor jenom jednou (...).*“ (Hendl, 1999, str. 111).

¹Viz příloha číslo 1.

4.3 Analýza dat

Při vyhodnocení jsem použila metodu otevřeného kódování. To znamená, že na základě opakovaného pročtení rozhovorů, které jsem si zaznamenala písemně, byly určeny podobnosti ve výrociích respondentů a tyto podobnosti byly následně sloučeny do tzv. kódů. Kódy, jejichž myšlenka byla podobná či shodná, se poté zúžily do nadřazených skupin, tzv. kategorií. Následně jsem sepsala výčet jednotlivých kategorií, v rámci příslušné kategorie jsou vždy určeny kódy a související dopovědi respondentů, které jsou v textu citované či parafrázované. Kategorie jsou dále přiřazeny ke konkrétním výzkumným otázkám, ke kterým se vztahují. Data doplňují vlastní interpretací.

4.4 Předvýzkum

Pro výzkumnou část mé práce jsem si zvolila výzkumný vzorek zaměstnanců tří dětských domovů. První v místě bydliště, druhý ze stejných důvodů, čili taktéž se nachází v místě mého bydliště a třetí pro personální dostupnost, jelikož mám z předchozího studia kontakt na tamního zaměstnance. Tři pracoviště jsem zvolila proto, aby se zvýšila reliabilita šetření.

V rámci předvýzkumu jsem zmíněné dětské domovy navštívila, abych navázala kontakty s budoucími subjekty mého výzkumu. Díky tomu jsem si uvědomila těžkosti spojené s délkou pracovní doby zaměstnanců a jejich vytíženosti. Tím pádem bylo velmi náročné najít v jejich harmonogramu čas na uskutečnění rozhovorů. Ovšem přeci jen se vše podařilo.

Během těchto nezávazných návštěv jsem velmi vnímala působení klimatu těchto organizací. Jelikož jsem přišla do kontaktu i s klienty, a to v běžných situacích, myslím, že mohu posoudit náročnost této práce.

Původně jsem chtěla, aby v mém výzkumném vzorku byli zastoupení jak muži, tak ženy, bohužel mužských vychovatelů je v dětských domovech velmi málo a nepodařilo se mi z žádným navázat kontakt.

4.5 Průběh výzkumného šetření

Výzkumné šetření probíhalo s pěti respondenty. Tři respondenti byli zastíženi přímo v dětském domově, další dva respondenti poskytli rozhovor telefonicky. Rozhovory se třemi respondenty byly nahrávány, přičemž ukázka nahraných rozhovorů

je uložena u autora práce. Písemný přepis jednoho rozhovoru je přiložen v příloze této práce.

Věkové rozhraní respondentů bylo velice různorodé, od 28 let nejmladšího účastníka šetření, po 63 let nejstaršího účastníka šetření. Účastníkům byli kladeny předem připravené otázky, a to v pořadí, ve kterém jsou uvedeny v příloze číslo 1. Dále byl účastníkům šetření nechán dostatečný prostor pro jejich odpověď, která byla zaznamenána nahrávacím zařízením. Pokud to bylo nutné, byly jim otázky zopakovány, případně jim bylo poskytnuto vysvětlení a podány dodatečné informace pro upřesnění.

Tři rozhovory probíhaly v místě pracoviště oslovených vychovatelů, tedy na půdě dětského domova, což vedlo k navození vhodné atmosféry pro průběh rozhovorů. Kromě záměrně zvoleného prostředí byl respondentům poskytnut prostor pro rozvedení svých odpovědí, přesto, že již na položenou otázku odpověděli a to proto, aby nedošlo k násilnému přerušeni a nebyl tak narušen tok hovoru.

Při vyhodnocování nasbíraných dat byly jednotlivé rozhovory převedeny do písemné podoby pro snadnější interpretaci výsledků.

4.6 Výsledky výzkumného šetření

Výše jsem uvedla, že při vyhodnocování výzkumného šetření se budu řídit metodou otevřeného kódování. Po nastudování odpovědí jednotlivých respondentů jsem vytvořila kódy, které byly napříč odpověďmi významově podobné, ty jsem poté zařadila do jednotlivých kategorií. Tyto kategorie v následující části práce okomentuji a také sem zařadím konkrétní odpovědi respondentů, ze kterých budou patrné jednotlivé kódy.

Kategorie 1: Pedagogické vzdělání jako možná příčina rozhodnutí stát se vychovatelem v DD

- střední pedagogické vzdělání
- vysokoškolské pedagogické vzdělání

Ze zákona je dané, že pracovníci dětského domova musí mít vystudovanou školu se zaměřením na oblast pedagogických věd. 3 z pěti respondentek, se kterými jsem měla možnost uskutečnit rozhovor, absolvovaly vysokou školu, která byla pedagogicky zaměřená. Pátá respondentka dokonce absolvovala magisterský program. *„Bakalářské vzdělání mám z Univerzity Hradec Králové, obor Speciální pedagogika, zaměření na etopedii. Poté magisterské studium na Masarykově univerzitě v Brně se stejným*

zaměřením" Další dvě respondentky, druhá a čtvrtá, mají vystudovaný bakalářský obor, obě se zaměřením na pedagogické vědy, jedna se zaměřením na učitelství a druhá z nich opět se specializací na etopedii. *„S vystudovanou etopedií jsem přemýšlela, kde bych mohla pracovat, ale než jsem se dostala sem, tak to chvíli trvalo."* Třetí respondentka má vystudovanou střední pedagogickou školu s tím, že v pozdějších letech vystudovala ještě kurz zaměřený na pedagogické minimum se zaměřením na speciální pedagogiku. *„Abych mohla pracovat v dětském domově, tak jsem si musela tu speciální pedagogiku dodělat."*

Žádná z respondentek se v rozhovorech nezmínila, že by již při výběru oboru svého studia uvažovala o budoucí práci vychovatele v dětském domově, přesto že zvolený obor některé z nich k tomu směřoval.

Pouze třetí respondentka nemá vystudovaný obor zaměřený na pedagogiku, ale pouze gymnázium. Jelikož ale již dosáhla vysokého věku (63 let), není nutné, aby ve studiu pokračovala.

Kategorie 2: Vychovatelem v DD ihned po studiu

– první zaměstnání

Většina respondentek, tedy 3 z pěti, v rozhovorech uvedly, že v dětském domově jako vychovatelé začaly pracovat ihned po škole. Jako první uvedu odpověď třetí respondentky. *„Ano je to moje první zaměstnání a to už od roku 1979! A je to pořádně dlouhá doba. Dřív si člověk moc nemohl vybírat, kam nastoupí po škole, ale vůbec nelituju, že jsem, kde jsem."* Dvě z respondentek, které také nastoupily jako vychovatelé do dětského domova, zde pracují nepoměrně kratší dobu a své rozhodnutí zde pracovat vyjadřují spíše jako strach z nezaměstnanosti. Pátá respondentka uvedla obavy s hledáním práce po ukončení vysoké školy. *„Naskytla se mi příležitost a jelikož mnoho vysokoškoláků těžko shání práci, tak jsem neváhala a jsem tady."* Čtvrtý z respondentů měl obavy, že by se ve svém okolí neuplatnil ve svém oboru (učitelství). *„... šlo o to, že jako učitelka bych se u nás na malém městě nechytla, tak jsem hledala i trochu jinde a dopadlo to v děčáku."*

Z rozhovorů mi vyplynulo, že příležitost prvního zaměstnání a poskytnutá možnost pracovat zrovna v dětském domově, je velkým motivem pro rozhodnutí stát se

vychovatelem v dětském domově. I když si to většina respondentek, jak je patrné z dalších rozhovorů, plně neuvědomuje nebo nepřipouští.

Kromě tohoto z rozhovorů také vyšlo najevo, že 2 respondentky v dětském domově vykonávaly praxe již během studia. Třetí respondentka takto získala práci ještě během studia. *„V rámci praxe jsem se šla zeptat na práci a oni zrovna měli místo.“* To znamená, že i studijní praxe mohou vést k rozhodnutí stát se vychovatelem v dětském domově. Pátá z respondentek díky studijní praxi zjistila, že má pro tuto práci jisté předpoklady. *„Díky praxím na střední škole jsem zjistila, že mě práce s dětmi s poruchami chování baví ... “*

Kategorie 3: Hledání toho pravého zaměstnání

- nezaměstnanost
- předchozí zaměstnání

Pouze 2 z pěti respondentek byly před dětským domovem zaměstnány ještě jinde. První respondentka již v předchozím zaměstnání získala zkušenosti s prací s dětmi v pedagogickém prostředí. *„Než jsem nastoupila sem, tak jsem pracovala jako vychovatelka ve školní družině, ale po mateřské jsem chtěla změnu.“* Druhá z těchto dvou respondentek, v rámci uskutečňování rozhovorů se též jedná o druhou respondentku, uvedla, že její předchozí zaměstnání bylo více, ale žádné nebylo pedagogicky zaměřeno. *„Není to moje první zaměstnání. Před prací v dětském domově jsem pracovala na více místech a žádné se ale netýkalo pedagogiky. Jaký zaměstnání to byly? Hlavně kancelářská práce.“* Důvodem, proč tedy tato respondentka začala pracovat v dětském domově, podle jejích dalších odpovědí, bylo to, že byla dlouhodobě nezaměstnaná. *„Byla jsem dva roky bez práce a když se to místo objevilo, tak jsem po tom hrábla.“*

Do předchozí kategorie jsem zařadila respondentky, které našly uplatnění v dětském domově ihned po ukončení studia. Z jejich odpovědí je patrné, že i když nemají jinou zkušenost z odlišného zaměstnání, jsou přesto jako vychovatelé v dětském domově spokojeny a neuvažují o změně. Třetí respondentka hovoří o rozmanitosti práce. *„Je to všestranná práce, různorodá. Není to stereotyp.“* Z odpovědi první respondentky vyplývá, že tuto práci vnímá trochu i jako koníčka. *„Vaří se, výletuje se, turistika, prostě je to fajn.“*

Z dalšího průběhu rozhovoru vyplynulo, že 4 respondentky nejspíše našly v práci vychovatel v dětském domě to pravé zaměstnání, čemuž se budu podrobněji věnovat jiné kategorii. Pouze čtvrtá respondentka uvedla, že si zřejmě bude hledat jiné zaměstnání. „*Jak jsem říkala, je to časově dost náročné. A pro mě i psychicky. Proto se tak trochu poohlížím jinde.*”

Kategorie 4: Na začátku kariéry vychovatele v dětském domově

– krátce zaměstnaní vychovatelé

Do deseti let jsou jako vychovatelé v dětském domově zaměstnaní 3 z pěti respondentek. Nejkratší doba, kdy je respondentka v DD zaměstnaná je dva roky, po tuto dobu je v DD zaměstnaná pátá respondentka. Přesto, že je zde zaměstnaná tak krátce, hovoří o tomto zaměstnání velmi pozitivně. „*Chci pomáhat a pomáhám a tahle práce mi to umožňuje.*” Konkrétně tato respondentka pracuje v dětském domově se školou, kde pracuje s dětmi s poruchami chování. „*Není výjimkou, že děti s poruchami chování lžou a podvádějí. Je tedy potřeba s tím umět pracovat.*” Z rozhoru s touto respondentkou je patrné, že má svoji práci ráda a hodlá se jí dlouhodobě věnovat. Druhá respondentka, která je v dětském domově zaměstnaná šest let a z jejích dalších odpovědí vyplynulo, že hodlá jako vychovatel v dětském domově pracovat i nadále.

Čtvrtá respondentka je jako vychovatel v dětském domově zaměstnaná tři a půl roku a již po tak krátké době došla k přesvědčení, že se její kariéra naopak dál tímto směrem ubírat nebude. „*... pro mě to byla hodně velká časová náročnost. Ty jsi v práci o víkendů a ostatní doma a naopak.*”

U respondentek, které působí jako vychovatelé v DD krátce, je z jejich odpovědí patrné, že si sebou přinesly počáteční nadšení. Druhá respondentka o sobě hovoří jako o nadšené mladé holce. „*Nastupovala jsem s nadšením a tak mě také i děti brali, jako mladou nadšenou holku.*” Pátá z respondentek se ve svých odpovědích zmiňuje o pozitivním přístupu k této práci. „*Od začátku se snažím k dětem přistupovat pozitivně a tento přístup se nezměnil.*” Nebo že se snaží využít v této práci své předchozí zkušenosti s prací s dětmi. „*Brala jsem je od začátku jako všechny děti, se kterými jsem se dosud setkala, jako třeba na tréninku nebo na táborech.*”

Lze tedy říci, že začínající vychovatelé v dětských domovech jsou většinou se svojí prací spokojeni a hodlají se jí věnovat i nadále.

Kategorie 5: Zkušení vychovatelé v dětských domovech

- vychovatelem déle než 10 let

Z mnou oslovených respondentek mohu do této kategorie zařadit odpovědi 2. První z nich, a v průběhu rozhovorů třetí, je jako vychovatel v dětském domově zaměstnán 36 let. Z jeho odpovědi je patrné, že již za svou kariéru nasbírala mnoho zkušeností. „Člověk zmoudří. Postoje se nezmění, to má člověk v sobě, je se to přelejvá směrem k zodpovědnosti.“ Také hovoří o tom, že se ve své práci takzvaně našel. „... nastoupila jsem nejprve jako noční vychovatelka a líbilo se mi to, našla jsem se v tom. Po mateřské jsem se vrátila, bylo mi nabídnuto, abych si dodělala vzdělání a tak jsem zůstala.“ Z uvedených odpovědí a z toho, že již tuto práci vykonává tak dlouho, vyplývá, že můžeme tuto respondentku právem považovat za velmi zkušeného vychovatele.

Druhá, respektive první, respondentka pracuje jako vychovatel v DD 13 let. Při hovoru o své práci zmiňuje to, jak náročné je zachovat si od klientů odstup a přesto, že s tímto fenoménem pracuje již více než deset let, uvádí, že to není moc možné. „Člověk jako profesionál by si neměl udělat vztah k těm dětem, ale to dost dobře nejde. Neměl by si k jednomu vytvořit něco víc, ty děti to vycítí a to je neprofesionální, měla byste být spravedlivá i když je vám někdo méně sympatický, ale to neovlivníte.“

Z dalších odpovědí těchto respondentek vyplývá, že často vzpomínají na klienty, se kterými se za svoji kariéru setkali, jak ale uvedu v další kategorii, jsou to vzpomínky spíše na negativněji zbarvené události. Výjimkou byla třetí respondentka, která byla při vzpomínání velmi emotivní a velmi pozitivně naladěná. „No jejej! Na všechny. Ke každému si najdete svůj vztah. Já byla i opatrovníkem. Na každým něco najdete a vzpomenete si na něj.“

Obě respondentky si dobře uvědomují rizika, která tato práce přináší, jinak by, dle mého názoru, nemohli jako vychovatelé v dětském domově pracovat tak dlouho. Ale odpovědi týkající se těchto rizik budu rozebírat v jiné kategorii.

Kategorie 6: Vzpomínání na klienty

- negativní zbarvení vzpomínek
- vzpomínky na více dětí

Většina respondentek, tedy 4 z pěti, vzpomíná na klienty, se kterými přišli do styku, s negativním zabarvením těchto vzpomínek. První respondentka si při vzpomínání na klienty vybavuje především potíže, které jí klienti způsobili. „*Jsou děti, na které si vzpomeneme častěji. Jako někdy v pozitivním, někdy v negativním, protože jsme si s nimi užili.*“ Druhá respondentka výrok první potvrzuje. „*... Ale spíš mě utkvěly v negativním smyslu.*“ Čtvrtá respondentka nebyla tolik vyhraněná, ale o pozitivním vzpomínání také nemluví. „*Vzpomínám skoro na všechny, jestli ráda, to nevím, ale vzpomínám na ně.*“ V podobném neutrálním duchu se nese i odpověď poslední, tedy páté, respondentky. „*Jestli na ně vzpomínám ráda? Ráda asi ne. Jasně, že si vzpomenu, ale nedá se říct, že ráda. Ale tak ne ve zlém, prostě vzpomenu.*“ Z uvedených odpovědí je patrné, že jsou vychovatelé při vzpomínání na své klienty opatrní a raději zdrženliví.

Jako pedagogický pracovník mohu potvrdit, že v paměti velmi často utkví děti, které se vyznačují porušováním pravidel spíše než ty, které pravidla dodržují a respektují.

Vyloženě v pozitivním smyslu vzpomíná na klienty, které měla na starosti jako vychovatel v dětském domově, třetí respondentka, jejíž odpověď na tuto problematiku jsem již uvedla v předchozí kategorii. A to z toho důvodu, že se vymyká kódům, které jsou do této kategorie zařazeny.

Kategorie 7: To, co jsem od práce vychovatele očekávala, je shodné s realitou

- psychická náročnost práce
- časová náročnost práce
- vyčerpávající povolání

Třetí respondentka uvedla, že její očekávání, se kterými přijímala práci vychovatele v dětském domově, se nakonec s realitou v podstatě shodla. „*Věděla jsem, že ta práce bude vyčerpávající, je to náš druhý domov.*“ Čtvrtá respondentka hovoří především o časové náročnosti práce, se kterou již počítala při nástupu do tohoto zaměstnání. „*Tušila jsem, že to bude časově náročný, což se mi potvrdilo. Jinak jsem spíš typ, co se nechá překvapit, takže nijak zvláštní očekávání jsem neměla.*“

Pátá respondentka se nevyjádřila k tomu, zda jsou její očekávání, která si sebou do role vychovatele v dětském domově nesla, shodná s tím, jak vidí svoji práci dnes.

Pouze vyjádřila, že chtěla pomáhat dětem v obtížných situacích. Dle náplně práce vychovatel v dětském domově, by tedy její očekávání měla být naplněna a proto jsem její odpověď do této kategorie zařadila. *„Očekávala jsem, že budu moct, alespoň v rámci svých možností, pomoci dětem, které se z různých důvodů dostaly do obtížných situací a ocitly se v dětském domově se školou.“*

Kategorie 8: Rozpor mezi očekáváním a realitou

- obavy
- přílišné nadšení

V případě první respondentky se jedná o velmi vážné obavy, se kterými nastupovala jako vychovatel v dětském domově. Ty se jí naštěstí, jak je patrné z její odpovědi, nenaplnily. *„Měla jsem představu 100 cikánů, co mě zabijou. Takhle jsem si představovala děcák. Moje vize se naprosto minula s realitou. Zjistila jsem, že nastupuju do baráku, kde jsou, v rámci možností, hodný, úplně normální děti.“* V tomto případě tedy mohu konstatovat, že zde došlo k vylepšení a opravení názoru na dětský domov a jeho fungování. Jen je otázkou k zamyšlení, zda tento názor také nesdílí i širší veřejnost. Zda i další občané České republiky nesdílí tento názor. Mohl by to být i námět na další prostudování této problematiky a případný pokus o zvrácení tohoto mylného názoru.

U druhé respondentky naopak nastala situace, že si sebou do nového zaměstnání nesla velmi pozitivní představu a po nějaké době zjistila, že je tato práce o něco náročnější, než byla v jejích představách. *„Když jsem nastoupila, zjistila jsem, že ta práce s dětma je trošku jiná a děti, že jsou taky trošku jiný. Vyžadujou od vás něco navíc, práce je s nimi náročnější a vyčerpávající.“* Očekávání, která respondentka měla, se naštěstí, dle jejích slov, od reality neodlišovala tak moc, aby se rozhodovala, zda v práci setrvat, či nikoliv.

Když shrnu předchozí a tuto kategorii, zjistím, že v rámci shodnosti očekávání a reality nastali v tomto výzkumném šetření všechny možné varianty výsledků. A to shodnost očekávání a reality, rozpor ve smyslu, že očekávání byla horší než realita a rozpor ve smyslu, že očekávání byla nadsazená a realita byla ve skutečnosti horší než tato očekávání.

Kategorie 9: Víím, co mě vedlo, k rozhodnutí stát se vychovatelem v DD

- práce s dětmi
- volné místo

První respondentka byla v tomto ohledu velmi rozhodná a odpovědět jí nedělalo sebemenší potíže. „*U mě to bylo jednoduchý, jiný místo nebylo. Ale rozhodně nelituju. Chtěla jsem pracovat s dětmi. V tu dobu to pro mě bylo ideální místo. A nepřemýšlela jsem, že bych tohle místo opustila.*“ Proč se ale rozhodla právě pro tuto pracovní pozici není z jejích odpovědi tak jasné. A ani ona sama nedokázala blíže objasnit, zda je tím hlavním důvodem práce s dětmi, či zrovna volné místo. Pokud by šlo čistě o práci s dětmi, existuje i spousta jiných oborů, kde by respondentka našla uplatnění.

Druhá respondentka odpověděla ve velice podobném duchu. „*U mě to bylo taky jednoduchý. Byla jsem dva roky bez práce a když se to místo objevilo, tak jsem po něm hrábla. Já taky nelituju.*“ Tuto odpověď jsem již uvedla výše, v kategorii číslo 3. Z této odpovědi je patrné, že u respondentky neexistuje žádný specifický důvod, kvůli kterému by se rozhodla stát se vychovatelem v dětském domově. Jejím motivem bylo pouze získat práci v tíživé životní situaci. V její prospěch hovoří to, že je ve své práci evidentně spokojená a nemá v plánu ji opustit.

Třetí respondentka měla to štěstí, že se jí podařilo najít zaměstnání ještě během studia, kdy se během své studijní praxe zeptala v dětském domově na volná místa a shodou okolností jedno volné místo měli. Její celé odpovědi k tomuto tématu jsem již napsala výše. Shrnu, že se jí tato práce zamlouvala již během studijní praxe a podle jejích slov se v této pozici doslova našla.

Pátá respondentka v hovoru o motivech k tomuto povolání velmi konkrétní. Od svých studií byla rozhodnuta, že chce pomáhat dětem s poruchami chování a v této práci hodlá i nadále pokračovat. „*Chtěla jsem se práci s dětmi s poruchami učení věnovat i profesně.*“ Což se jí evidentně vyplnilo.

Z uvedených odpovědí vyplývá, že je nejčastějším motivem práce s dětmi a pozitivní vztah k dětem, bez toho by nejspíš ani nebylo možné v této pozici zůstat a být v ní úspěšný.

Kategorie 10: Neexistuje konkrétní důvod, proč pracovat jako vychovatel v DD

- hledání volného místa

Pouze čtvrtá respondentka neuvedla žádný konkrétní důvod, proč se rozhodla pracovat jako vychovatel v dětském domově. Její odpověď je velmi nekonkrétní a neurčitá. „*Nebylo to žádný přesvědčení, že tímhle směrem bych se chtěla ubírat ...*“ Z její další odpovědi (která je uvedena v kategorii 2) vyplývá, že ve své obci by nenašla uplatnění ve svém oboru, tedy v oboru učitelství, a tak se rozhodla vyzkoušet práci vychovatele v dětském domově. A možná proto, že ji tato práce ničím výjimečně nepřitahuje, si již hledá jiné zaměstnání.

Když se zamyslím nad výsledky těchto dvou kategorií, dojdou k závěru, že práci vychovatele v DD člověk musí chtít vykonávat. Pokud si toto povolání zvolí jen jako nouzové řešení, vypadá to, že to nemusí být řešení šťastné.

Kategorie 11: Postoje k dětem jsou stále

- postoje se nezměnily
- mění se názor na práci s nimi

Všech pět respondentek se shodlo na tom, že jejich postoje k dětem se, o doby, kdy do zaměstnání nastoupily, nezměnily. První respondentka se k této problematice vyjadřuje velmi stručně, ale jasně. „*Děti jsou děti, postoj k dětem nezměníte, musíte brát to, co je kolem vás a s tím pracovat.*“ Třetí respondentka se snaží, dle její odpovědi nedělat mezi dětmi rozdíly a to ani, když si prostudovala jejich spisy, kde se seznámila s jejich rodinným zázemím a s problémy, díky kterým se ocitly v dětském domově. „*Samozřejmě jsem o všech dětech četla spisy. Bylo mi z toho úzko, ale že by se od toho odrazil můj postoj k nim, to opravdu ne. Ty mladší, tak s těma to bylo jednodušší, ale dětska v pubertě, tak to bylo náročnější a trvalo to dýl. Hlavně se nepřetvářet a chovat se tak, jak je člověk zvyklý.*“ Nehovoří zde konkrétně o tom, jaký je její vztah k dětem, ale mluví o přirozenosti tohoto vztahu. Brát děti takové jaké jsou a hlavně chovat se přirozeně, aby si vychovatel u klientů vybudoval důvěru, která je pro tuto práci nezbytná. O důvěře hovoří i pátá respondentka, která také mluví velmi konkrétně o pozitivním vztahu k dětem. Uvádí, že se snaží svůj pozitivní přístup k dětem neměnit. „*I když přiznávám, že je to občas obtížné. Jediné, co si uvědomuji, že se změnilo, je to,*

že jsem postupem času začala být k dětem více obezřetnější. Rozhodně však není dobré u dětí předpokládat nevhodné chování. Naopak se snažím dávat dětem najevo, že věřím, že lze jejich předchozí chování napravit a změnit se." Na její odpovědi je velmi patrné, že pracuje v dětském domově se školou.

Druhá respondentka nehovoří konkrétně o postoji k dětem, ale o přístupu k práci s klienty dětského domova, o zmoždění a o větší zodpovědnosti *„Člověk s věkem je takový opatrnější, ostražitější. Uvědomuje si zodpovědnost. Taky to ovlivní to, že má svoje děti. Jsme opatrnější, zodpovědnější."* S touto odpovědí souhlasí i odpověď třetí respondentky.

Kategorie 12: Uvědomění si rizik spojených s touto profesí

- únava
- vyčerpání
- vyhoření
- fyzické napadení
- konflikty
- kolegové

Všechny respondentky si více či méně uvědomují rizika, která sebou pozice vychovatele v dětském domově přináší. Během rozhovorů jsem je nijak neusměřňovala, proto v jejich odpovědích nalezneme rizika velmi širokého spektra.

První respondentka považuje za největší riziko zodpovědnost a únavu. Na otázku, zda má práce v dětském domově nějaká rizika, odpověděla s výraznou gestikou. *„No jéje, je to o zodpovědnosti. Únava."*

Druhá respondentka již vyjmenovala více rizik, která si ve spojení s touto prací uvědomuje. *„Rizika jsou dennodenně. Hrozí vyčerpání, vyhoření, je důležité umět vypnout."*

V odpovědi třetí respondentky se objevuje riziko fyzického napadení vychovatele, což je zajímavé, protože očekávání napadení uvedla v předchozích odpovědích první respondentka. *„Musíte neustále vědět, kdo to dítě je. Jestli jste myslela riziko fyzických*

vůči nám. Musíte se zachovat profesionálně, nesmíte jít do takovýho konfliktu, aby vám to riziko hrozilo. Protože to pak bude bráno jako vaše pedagogické selhání, že jste to nezvládla."

U čtvrté respondentky převládá obava z časové náročnosti a také uvádí problémy v kolektivu vychovatelů, respektive vychovatelek. *„Riziko je i ve spolupráci mezi vychovateli, většinou jde o ženský kolektiv a to je opravdu mazec..."* Je pravda, že v případě, kdy spolu trávíte celodenní služby, hrozí jisté riziko, že se neshodnete, přesto by měly na prvním místě být děti a neshody mezi vychovateli by měly jít stranou.

Pátá respondentka hovoří o syndromu vyhoření, tedy o nenaplnění původních představ a očekávání. *„Rizik je určitě mnoho. Napadá mě zejména to, že si člověk dílčí neúspěchy nesmí příliš připouštět, maximálně se z nich poučit a měl by se soustředit vždy na to, co se mu daří. Velkým rizikem je syndrom vyhoření."*

Je tedy dobré, že si respondentky možná rizika svojí profese uvědomují.

Kategorie 13: Pocit uspokojení z této profese

- bezezbytku
- bohužel ne

4 z pěti respondentek uvedly, že je jejich práce naplňuje a že jsou s touto prací více či méně spokojeny. Pouze čtvrtá respondentka, jak jsem již zmiňovala výše uvažuje o změně povolání. Hlavním důvodem její nespokojenosti je především časová náročnost této profese, ale také náročnost psychická.

První respondentka je naopak absolutně spokojená a práce ji velmi naplňuje. Na otázku, zda ji tato práce naplňuje odpověděla velmi stručně. *„Bezezbytku."* Dále se jí také líbí rozmanitost této profese. Druhá respondentka již není takto přímá. *„Jako jo. I když nastanou situace, kdy si řeknete, že jsou na zabití, tak napočítáte do deseti a jede se dál."* Z její odpovědi je patrné, že k výkonu tohoto povolání je nutná trpělivost. Odpověď třetí respondentky je v mnoha ohledech stejná. Pátá respondentka je, stejně jako první z dotázaných, přímá a přesvědčená. *„Naplňuje. Již na střední škole jsem věděla, kterým směrem se vrhnu, toho jsem docílila, takže jsem teď maximálně spokojená. Chci pomáhat a pomáhám."*

Myslím, že čtyři pozitivní odpovědi z pěti je velmi dobrý výsledek.

Kategorie 14: Dětský domov není rodina

- rodinu nenahradí
- rodina je rodina
- snažíme se přizpůsobit

Všechny respondentky se shodly na tom, že fungující biologickou rodinu nikdo nahradit nemůže. V případě, že ale nefunguje a jiná možnost není, dělají vychovatelé v dětském domově vše pro to, aby se prostředí fungující biologické rodiny prostředí dětského domova co nejvíce přiblížilo. Což, ve své odpovědi, jen jinými slovy uvádí hned první respondentka. *„Fungující rodinu nenahradí. Pokud je ale nefukční tak, že je ohrožuje, tak jiná možnost není. Snažíme se jak to jde, po všech stránkách, ale rodina je rodina. Když jedou domů na víkendy, tak říkají, že jedou domů a vracejí se do děcáku.“* Děti zkrátka za svůj domov považují bydliště rodičů, i když se tam ve většině případů nikdy nevrátí natrvalo. Velice podobně o tom hovoří i druhá respondentka. *„Musí rodinu nahradit. Pokud sem dítě přijde, tak děláme co můžeme. Rodinu jim nenahradí. I když jsou tady celej život, i když si doma zažili všechno možný, tak prostě stejně jedou domů, maj to tam jako doma.“* Prakticky totéž uvedla i třetí respondentka. *„Málokdo se vrací zpátky natrvalo. Většinou ani není zájem ze strany rodičů o nějakou změnu, že jim to vyhovuje. I přesto většina dětí staví rodiče na 1. místo. Oni jezdí třeba jednou za čtrnáct dní domů. Na ty víkendy a prázdniny.“*

I čtvrtá respondentka uvádí velmi podobný názor. *„Určitě by neměl nahrazovat rodinu. Dětska vědí, kde jsou a proč tam jsou, je to smutný, ale proto tam jsou lidi, který jim s tímhle chtějí pomoc a pomáhají, pokud jim to dítě dovolí. Takže nahradit nejde, už i kvůli tomu, jak se střídají vychovatelé, příchod nových dětí, jak tam žijí společně ve skupinách. Tohle by doma neměly.“*

Zajímavý je názor páté respondentky, která tedy pracuje v dětském domově se školou. *„Rodinu dětem žádný dětský domov nenahradí. Musíme se však snažit, abychom se rodinnému prostředí co nejvíce přizpůsobili. Dle mého názoru by ani děti s poruchami chování v dětském domově se školou neměly být drženy jako někde ve vězení,“*

ale naopak bychom je měly připravovat na běžný život ve společnosti, aby v něm měly šanci obstát i v dospělosti bez kriminálního chování."

Z těchto názorů vyplývá, že ač dětský domov rodinu nahradit nemůže, měli by jeho zaměstnanci udělat maximum pro to, aby se rodinnému prostředí co nejvíce přiblížil.

4.7 Zhodnocení výzkumného šetření a jeho přínos

Zkoumaný vědecko-výzkumný problém jsem vyjádřila hlavní výzkumnou otázkou, a tu nadále rozdělila na tři dílčí výzkumné otázky.

- HVO: Jaké jsou motivy vychovatelů vykonávat práci v dětském domově?
- DVO1: Co ovlivnilo rozhodnutí zaměstnanců stát se vychovatelem v dětském domově?
- DVO2: Jakým způsobem ovlivňuje práce vychovatele v dětském domově zaměstnance a jejich psychický stav?
- DVO3: Pociťují vychovatelé v dětském domově nějaká rizika spojená s touto prací?

Respondenty byli vychovatelé ve třech různých dětských domovech ve věku 28 – 63 let s délkou praxe 2 – 38 let.

Abych se postupně dostala k odpovědi na hlavní výzkumnou otázku, nejprve se zaměřím na dílčí výzkumné otázky.

1) DVO1: Co ovlivnilo rozhodnutí zaměstnanců stát se vychovatelem v dětské domově?

Bezmála všichni respondenti již z prvopočátku studovali v pedagogickém odvětví. Nestudovali pedagogiku ale s přímým cílem pracovat přímo v dětském domově. Práce právě v domovech se jim naskytla vždy náhodou, když byli nezaměstnaní a byli ochotní přijmout jakoukoli práci. Ovšem s poznáním musím konstatovat, že práce jako vychovatel v dětském domově je uchvátíla a, až na jednu výjimku, respondenti doufají, že je to jejich cílové zaměstnání. Rozhodnutí tedy stát se vychovatelem v dětském domově přišlo s nouzí o práci, ale zachování si zaměstnání v pedagogickém okruhu.

2) DVO2: Jakým způsobem ovlivňuje práce vychovatele v dětském domově zaměstnance a jejich psychický stav?

Z interpretovaných rozhovorů vyplývá, že práce vychovatele v dětském domově je velmi náročná, a to nejen psychicky, ale mnohdy i časově. Z rozhovoru jsem ale vycítila rozdíl. Rozdíl v tom, že za náročné povolání to považují ty respondentky, které v domově pracují kratší dobu (2-3 roky), naopak respondentky pracující v domově delší dobu (6-39 let) práci považují za krásné poslání, které si naprosto užívají a jsou neustále výborně naladěné.

3) DVO3: Pociťují vychovatelé v dětském domově nějaká rizika spojená s touto prací?

Původní myšlenka této otázky byla, zda-li si vychovatelé uvědomují riziko např. fyzického napadení či velmi blízkého kroku k rozporu se zákonem. Ovšem odpovědi na otázku mě velmi překvapily, jelikož vychovatelé odpovídaly naprosto jiným směrem. Ale otázku jsem jim neupřesňovala, protože mě potěšilo, že neustále dávají najevo svou pozitivní náladu a kladný postoj. Což určitě dokazují odpovědi ve smyslu možného syndromu vyhoření, či běžné únavy. To byla jediná rizika, která z této otázky vyplynula.

Hlavní výzkumná otázka, která byla: Jaké jsou motivy vychovatelů vykonávat práci v dětském domově? Cílem práce bylo na základě odborných pramenů popsat a analyzovat dětský domov, funkci dětského domova, následně se práce zaměřila na vychovatele, tedy charakteristiku vychovatele, jeho pracovní náplň atd. Z výše uvedených dat vyplývá, že se ve výzkumném šetření podařilo zjistit, že motivem k výkonu profese vychovatele v dětském domově byla zprvopočátku nutnost zaměstnání, nejlépe v pedagogice, následně se ale nutnost proměnila v uspokojení a celkovou radost z výkonu pomáhající profese. Hlavní výzkumná otázka tím byla částečně zodpovězena.

Výzkumné šetření bylo realizováno s vědecko-výzkumným předpokladem: motivy, které vedou vychovatele k práci v dětském domově budou, vzhledem ke specifčnosti a náročnosti této práce, velmi různé, ale zaměřené na pomoc dítěti. Přesně podle předpokladu jsem z různorodosti odpovědí dospěla k závěru, že ač první motivy k výkonu této profese nejsou takové, které bychom předpokládali, postupně časem stráveným v zaměstnání respondenti přišli na onen jediný a hlavní motiv, a to pomoc dítěti v jeho náročné a složité životní situaci. Vědecko-výzkumný předpoklad lze tedy vnímat jako správný.

Přínos práce

Jako předpokládaný přínos této bakalářské práce je i přes limity výzkumného šetření v její využitelnosti pro pedagogické pracovníky, kteří uvažují nad povoláním vychovatele v dětském domově, studenty pedagogických oborů i pro širokou laickou veřejnost, která se zajímá o problematiku dětských domovů a práci pedagoga. A to krátkým odborným přehledem teoretické části, ale i praktická část, resp. interpretace rozhovorů, může sloužit jako vhled do „vychovatelského“ života.

Z pohledu autorky této práce je využitelnost přínosná nejen pro pracovníky, kteří by chtěli vykonávat profesi, ale i zřizovatele dětských domovů. Autorka se domnívá, že by zřizovatel mohl zvýšit prestiž dětských domovů ve smyslu zlepšení povědomí veřejnosti o funkci a činnosti dětského domova. Jelikož z práce vyplývá, že neexistují přednostní vnější motivy, pro které by se pracovníci rozhodli pro profesi vychovatele, bylo by potřeba změny. Z výzkumného šetření například vyplynul fakt, že pracovní doba vychovatelů v dětských domovech je neúměrně dlouhá. Také se vychovatelé obávají vyčerpání a vysoké psychické zátěži. Zde autorka navrhuje problém řešit například různými supervizemi nebo sociálně-psychologickým výcvikem.

Je zřejmé, že motivace pro výkon vychovatelské profese je velmi nízká, nicméně je přínosné to, že i přes nízké vnější motivy, si sami zaměstnanci najdou své vnitřní, pozitivní, motivy, se kterými jsou spokojeni.

Závěr

V úvodu této práce byl jako hlavní stanoven cíl zjistit, jaké důvody vedou vychovatele v dětských domovech k rozhodnutí pracovat s dětmi, jejichž rodiče se o ně z nějakého důvodu nemohou nebo nechtějí starat. Z výzkumného šetření nám vyplynulo, že pro samotné vychovatele neexistují žádné speciální důvody, které je vedly k rozhodnutí ucházet se o pracovní pozici vychovatele v dětském domově. Jde tedy spíše o kladný vztah k dětem, který je určující pro to, zda se člověk rozhodne stát se vychovatelem v dětském domově či nikoli.

Cílem teoretické části práce bylo objasnit čtenáři problematiku dětských domovů z hlediska legislativního ukotvení. Dále se zde také čtenář dozví, co je cílem dětských domovů, jaká je náplň činnosti jeho pracovníků a jakou podobu má dětský domov dnes. Je zde také objasněno, jaké děti mohou být do dětského domova umístěny a z jakého důvodu jsou odebírány z biologických rodin. Také je zde podrobněji rozebírána problematika psychických obtíží, které odebrání z rodiny může dítěti způsobit. A na celou tuto problematiku jsme se snažili nahlížet z pohledu právě vychovatelů v dětských domovech, kterým je věnována poslední kapitola teoretické části práce.

Praktická část se potom věnuje rozhovorům se samotnými vychovateli a jejich názorům a postojům týkajících se dětí a práce s nimi.

Jako slabé stránky této práce může autorka přiznat malou validitu výzkumu. Zde jsou pocítěny velké rezervy v rozšíření výzkumného vzorku. Výzkumný vzorek byl velmi malý, výsledky práce nelze zevšeobecňovat a objektivizovat. Zároveň je nutno podotknout, že závěry práce platí pouze v daném časovém období pro dané vychovatele. Naopak pozitiva této práce spočívá v přiblížení problematiky dětských domovů a především profese vychovatele v dětském domově veřejnosti. Je potřeba, aby se o těchto tématech více hovořilo a tím se dostala do povědomí široké veřejnosti. Práci lze použít jako studijní materiál, a to pro její základní vhled do problematiky dětských domovů a práce pedagoga. Práce je srozumitelná jak pro studenty, tak i pro laickou veřejnost.

Cíl práce autorka shledává za splnění, i přes určité limity.

Seznam literatury a zdrojů

Literatura

BUREŠOVÁ, Pavla, POLÁCHOVÁ VAŠŤATKOVÁ, Jana a Pavla VYHNÁLKOVÁ, ed. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-013-4.

HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-246-0030-7.

CHMELÍK, Jan. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8739-6.

JANSKÝ, Pavel. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-534-9.

JANSKÝ, Pavel. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. ISBN 80-7041-114-7.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.

LAZAROVÁ, Bohumíra. *Netradiční role učitele: o situacích pomoci, krize a poradenství ve školní praxi*. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-115-4.

LINHART, Jiří. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.

MATĚJČEK, Zdeněk, Jiří KOVAŘÍK a Věduna BUBLEOVÁ. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum, 1997. Zprávy (Psychiatrické centrum). ISBN 80-85121-89-1.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8548-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Vyd. 2. přeprac. a rozš. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5076-1.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

MOTEJL, Otakar. *Rodina a dítě*. 2. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007. ISBN 978-80-254-1750-8.

PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. 2. rozš. vyd. Praha: G plus G, 1999. Zde a nyní. ISBN 80-86103-21-8.

PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8772-8.

ROGGE, Jan-Uwe. *Děti potřebují hranice*. Vyd. 5. Přeložil Alžběta SIROVÁTKOVÁ. Praha: Portál, 2013. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-262-0451-0.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání*. 3. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0772-6.

SEKERA, Ondřej. *Identifikace profesních aktivit vychovatelů výchovných ústavů a dětských domovů*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009. ISBN 978-80-7368-728-1.

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠNÝDROVÁ, Ivana. *Psychodiagnostika*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2165-1.

ŠVANCAR, Zdeněk a Jana BURIÁNOVÁ. *Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha, 1988.

VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice: (charakteristika jednotlivých dětských domovů)*. Praha: Aula, 1999. ISBN 80-902-6676-2.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK, ed. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-717-8269-6.

Internetové zdroje

Dětský domov a školní jídelna, Žižkova 497, Vrchlabí. *Výroční zpráva 2016*. [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.ddvrchlabi.cz/wp-content/uploads/2015/VZ2016.pdf>> [cit. 2017-03-27].

Dětský domov a školní jídelna, Žižkova 497, Vrchlabí. *Organizační řád*. [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.ddvrchlabi.cz/wp-content/uploads/2016/organizacni-rad-2014.pdf>> [cit. 2017-03-10].

EXPERIENCE OF WORKING IN CHILDREN'S HOMES IN CROATIA - CONVERSATION WITH AN EDUCATOR FROM CHILDREN HOME ZAGREB. *CHILD PROTECTION HUB FOR SOUTH EAST EUROPE* [online]. Zagreb: Vesna Katalinic, 2016 [cit. 2017-06-10]. Dostupné z: <https://childhub.org/en/child-protection-news/experience-working-childrens-homes-croatia-conversation-educator-children-home>

Children's care homes are seen as a last resort, but they can be a safe haven. *The Guardian* [online]. London: Guardian News and Media Limited, 2017 [cit. 2017-06-14]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/social-care-network/2015/jun/02/childrens-care-homes-are-seen-as-a-last-resort-but-they-can-be-a-safe-haven>

IS MUNI. *Ucební materiál __Pedag. psychologie.doc*. [online]. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/el/1441/jaro2008/VY3DC_PEPS/um/> [cit. 2017-03-10].

KABÁTOVÁ, Šárka. Češi ztrácejí zájem o adopci. Oblíbili si pěstounství, zvláště to na přechodnou dobu. *Lidové noviny* [online]. 2014, , 1 [cit. 2017-04-29]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/cesi-ztraci-zajem-o-adopci-kratkodobe-pestounstvi-je-financne-lakavejsi-1aw-/zpravy-domov.aspx?c=A140718_155147_ln_domov_sk

MŠMT. *Zákon 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně*

dalších zákonů. [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty-3/zakon-c-109-2002-sb-o-vykonu-ustavni-vychovy-nebo-ochranne-1>> [cit. 2017-02-03].

Sanace rodiny. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha: MPSV, 2008 [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5587>

Syndrom CAN. *Metodický portál, inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2011 [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/S/Syndrom_CAN

Vláda zvažuje útlum dětských domovů. Děti do sedmi let by ústavům unikly Zdroj: http://zpravy.idnes.cz/detske-domovy-0dx-/domaci.aspx?c=A160404_103830_domaci_zt. *IDnes.cz* [online]. Praha: MAFRA, 2017 [cit. 2017-05-09]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/detske-domovy-0dx-/domaci.aspx?c=A160404_103830_domaci_zt

Vychovatel. *Průvodce světem povolání* [online]. Praha: 5D software spol. s r.o, 2007 [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: <http://www.occupationsguide.cz/cz/povol/povolani.aspx?Par=885.htm>

Zákon č. 109/2002 Sb. *Zákony pro lidi.cz* [online]. Zlín: AION CS, 2017 [cit. 2017-04-28]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109?text=d%C4%9Btsk%C3%A9-domovy+intern%C3%A1tn%C3%ADho+typu>

Zákon o pedagogických pracovnících. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha: MŠMT, 2016 [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/38850/>

Ostatní zdroje

BERKOVÁ, Lucie. *Vychovatel/ka v dětském domově a jeho/její role v naplňování citových potřeb svěřených dětí*. České Budějovice 2015. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce L. Muchová.

Česko (Československo). *Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104 ze dne 6. února 1991, o sjednání Úmluvy o právech dítěte. In Sbirka zákonů České a Slovenské federativní republiky.*

Přílohy

Příloha číslo 1 – Struktura rozhovoru

- 1) Jaké je vaše vzdělání?
- 2) Je to vaše „první“ zaměstnání? Jaké bylo předchozí?
- 3) Jak dlouho pracujete jako vychovatel?
- 4) Utkvělo vám v paměti dítě, na které rádi vzpomínáte?
- 5) Co jste od práce v DD očekávala? Splnila práce vaše očekávání?
- 6) Co váš vedlo k rozhodnutí začít pracovat v DD?
- 7) Jak se změnila vaše postoje k dětem?
- 8) Má práce v DD nějaká rizika?
- 9) Naplňuje vás tato práce?
- 10) Může podle vás DD nahradit dětem domov a rodinu? Měl by či neměl?

Příloha číslo 2 - Přepis jednoho rozhovoru

Respondent č. 4

Pohlaví: ženské

Věk: 28 let

V současné době vychovatel v ŠD, předtím DD Dolní Čermná.

1) Jaké je vaše vzdělání?

Bakalářské vzdělání mám z Univerzity Hradec Králové, obor Speciální pedagogika, zaměřením na etopedii. Poté magisterské studium na Masarykově univerzitě v Brně se stejným zaměřením.

2) Je to vaše „první“ zaměstnání? Jaké bylo předchozí?

Jo, bylo to moje první.

3) Jak dlouho pracujete jako vychovatel?

Před tím jsem tam pracovala už skoro dva roky.

4) Utkvělo vám v paměti dítě, na které rádi vzpomínáte?

Vzpomínám asi na všechny. Nevím, jestli ráda či nerada, prostě vzpomínám. Většinou teda asi v tom dobrým. Nebo hledám si to dobré na všem.

5) Co jste od práce v DD očekávala? Splnila práce vaše očekávání?

Očekávala jsem, že budu moct, alespoň v rámci svých možností, pomoci dětem, které se z různých důvodů dostaly do obtížných situací a ocitly se v DD.

6) Co vás vedlo k rozhodnutí začít pracovat v DD?

Díky praxím na střední škole jsem zjistila, že mě práce s dětmi baví a chtěla bych se jí profesně věnovat.

7) Jak se změnila vaše postoje k dětem?

Od začátku se k dětem snažím přistupovat pozitivně a tento přístup se nezměnil. Ikdyž přiznávám, že je to občas obtížné. Jediné, co si uvědomuji, že se změnilo je to, že jsem postupem času začala být k dětem více obezřetnější. Není výjimkou, že tyto děti lžou a podvádějí. Je tedy potřeba s tím umět pracovat. Rozhodně však není dobré toto chování již předem od dětí očekávat. Naopak se snažím dávat dětem najevo, že věřím, že lze jejich předchozí chování napravit a změnit se.

8) Má práce v DD nějaká rizika?

Rizik má určitě mnoho. Napadá mě zejména to, že si člověk dílčí neúspěchy nesmí příliš připouštět, maximálně se z nich poučit a měl by se soustředit vždy na to co se mu daří. Velkým rizikem je syndrom vyhoření.

9) Naplňuje vás tato práce?

No, právě proto jsem teď čerstvě skončila. Moc mě nenaplňovala. Bylo to fakt náročný, pro mě časově a poslední dobou i psychicky. Tak jsem šla zkusit školní družinu právě.

10) Může podle váš DD nahradit dětem domov a rodinu? Měl by či neměl?

Rodinu dětem žádný DD nenahradí. Musíme se však snažit, abychom se rodinnému prostředí co nejvíce přizpůsobili.